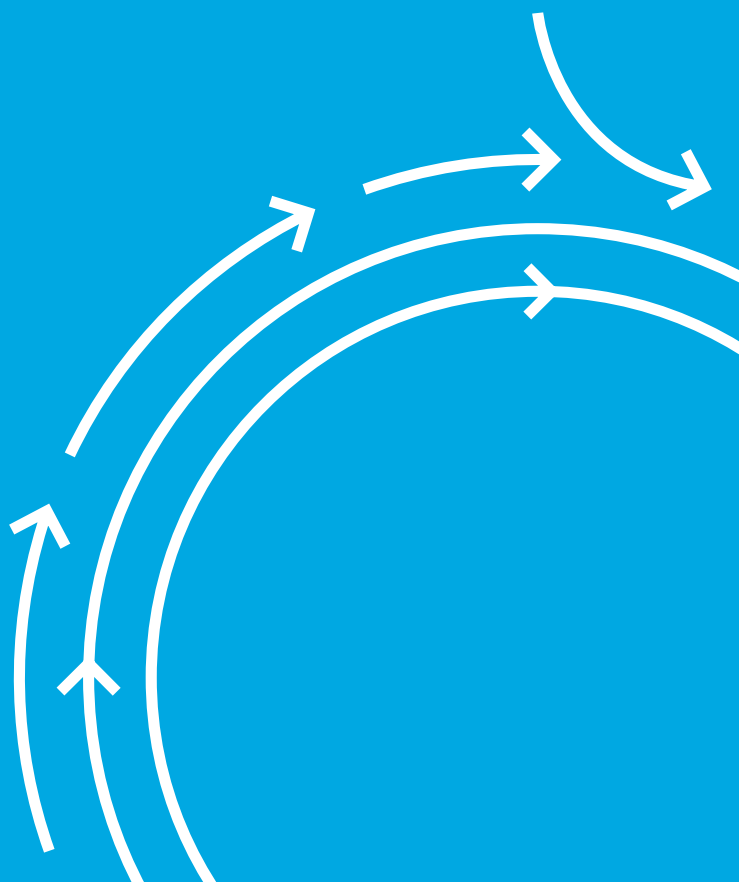

Jak ewaluować budżet partycypacyjny (obywatelski)?

Poradnik dla praktyków

pracownia badań
i innowacji
społecznych

Jak ewaluować budżet partycypacyjny (obywatelski)?

Poradnik dla praktyków

pracownia badań
i innowacji
społecznych

Jak ewaluować budżet partycypacyjny (obywatelski)? Poradnik dla praktyków

Autorzy: Łukasz Ostrowski i Rafał Rudnicki

Fundacja Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia”

Konsultacja: Ewa Stokłuska

Redakcja i korekta: Ida Radziejowska

Wydawca: Fundacja Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia”, www.stocznia.org.pl

Projekt graficzny, skład i łamanie: Kotbury, www.kotbury.pl

Warszawa 2015

ISBN: 978-83-62590-20-9

Publikacja powstała w ramach projektu „Laboratorium budżetu partycypacyjnego” realizowanego przez Fundację Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia” w partnerstwie ze Związkiem Miast Polskich i Institute of Governance and Public Policies przy Uniwersytecie Autonomicznym w Barcelonie w ramach programu Obywatele dla Demokracji finansowanego z Funduszy EOG.

Publikacja dostępna na licencji Creative Commons.

Uznanie autorstwa – na tych samych warunkach 3.0 Polska

Spis treści

1.	Wprowadzenie	7
2.	Organizacja ewaluacji BP	9
2.1.	Uwagi wstępne	9
2.2.	Podział ról	10
2.3.	Zespół ewaluacyjny	13
2.4.	Etapy pracy	15
3.	Teoria zmiany	19
3.1.	Definicja	19
3.2.	Wpływ na jakość rządzenia	21
3.3.	Wpływ na społeczność	23
3.4.	Rezultaty	25
3.5.	Zainteresowane strony	27
4.	Pytania ewaluacyjne	29
4.1.	Uwagi wstępne	29
4.2.	Kryteria oceny działań	31
4.3.	Kryteria związane z rezultatami	32
4.4.	Kryteria związane z wpływem	34
4.5.	Stawianie pytań ewaluacyjnych	35
4.6.	Wskaźniki	38
5.	Metody zbierania informacji	39
5.1.	Uwagi wstępne	39
5.2.	Techniki zbierania informacji	41
5.3.	Spotkania zespołu ewaluacyjnego	43
5.4.	Otwarte spotkanie z mieszkańcami	43
5.5.	Sondaż miejski	45
5.6.	Ankieta skierowana do głosujących	47
5.7.	Wywiady grupowe z wnioskodawcami	48
5.8.	Ankieta skierowana do wnioskodawców	50
5.9.	Wywiad grupowy z autorami realizowanych projektów	51
5.10.	Ankieta skierowana do autorów wniosków wybranych w głosowaniu	52

5.11.	Wywiady z dyrektorami wydziałów	54
5.12.	Wywiad grupowy z urzędnikami merytorycznymi	56
5.13.	Wywiady z radnymi	57
5.14.	Wywiad grupowy z moderatorami spotkań z mieszkańcami	59
5.15.	Panel ekspertów	60
5.16.	Analiza danych będących w dyspozycji urzędu	61
6.	Analiza danych i wykorzystanie wyników	66
6.1.	Jak pracować nad wnioskami z danych i rekomendacjami?	66
6.2.	Jaką formę powinien mieć raport ewaluacyjny?	67
6.3.	Dlaczego warto spisać raport?	68
6.4.	Jak upubliczniać raport?	68
6.5.	Jak wdrażać rekomendacje?	69
7.	Załącznik. Lista kryteriów i pytań ewaluacyjnych	70
7.1.	Kryteria oceny działań	70
7.2.	Kryteria związane z rezultatami	72
7.3.	Kryteria związane z wpływem	77

1. Wprowadzenie

Od kilku lat obserwujemy w polskich miastach szybki wzrost liczby budżetów partycypacyjnych (dalej: BP). Pierwszy, wprowadzony w Sopocie w 2011 roku, był nowością. Dziś, w 2015 roku, już ponad 100 gmin korzysta z tej formy planowania wydatków. Jest to rozwiązanie wciąż bardzo innowacyjne, ale szybko zyskujące na popularności.

Wdrażanie innowacji społecznych zawsze jest wyzwaniem, nie inaczej dzieje się w przypadku BP. Samorządy cały czas szukają dla niego formuły, która najlepiej sprawdzi się w polskich warunkach. Dopiero czas pokaże, które rozwiązania się przyjmą, a które trzeba będzie porzucić. W tym okresie musimy więc uważnie obserwować wszelkie działania związane z BP, wyciągać z nich wnioski oraz przede wszystkim uczyć się na własnych doświadczeniach zdobytych podczas praktykowania tego mechanizmu.

Jesteśmy głęboko przekonani, że ewaluacja BP może bardzo w tym pomóc. Rozumiemy ją jako uważny i systematyczny namysł nad procesem tworzenia i wpływem BP na gminę; jako rzeczową ocenę prowadzoną według powszechnie uznanych kryteriów, która prowadzi do wskazania mocnych i słabych stron BP oraz wypracowania praktycznych wskazówek i zaleceń dla jego praktyków. Celem tego poradnika jest bowiem dostarczenie praktykom partycypacji wiedzy z zakresu ewaluacji, która pomoże maksymalnie wykorzystać doświadczenie zdobyte w trakcie obecnych edycji BP, by ulepszać następne.

Dzięki współpracy środowiska praktyków BP (zarówno samorządowców, jak i działaczy społecznych) rozwojowi tego mechanizmu w Polsce towarzyszy intensywna wymiana doświadczeń i wspólna refleksja. W rezultacie rozwiązania stosowane w różnych gminach są dość podobne – można powiedzieć, że w ciągu kilku ostatnich lat ukształtowała się polska odmiana BP. Dotychczasowe doświadczenia znalazły odbicie w dokumencie zawierającym katalog standardów procesów BP w Polsce¹. Tworząc poradnik, w dużej mierze opieraliśmy się na tych standardach. Dzięki temu mogliśmy zaproponować dość szczegółowe wskazówki postępowania. Sądzimy, że są one stosunkowo uniwersalne i znajdą zastosowanie w ewaluacji większości polskich BP. Mamy również nadzieję, że wspólna rama oceny pomoże porównać rozwiązania stosowane w różnych gminach. Chcielibyśmy bowiem, żeby poradnik nie tylko służył poszczególnym gminom, lecz również ułatwił gromadzenie wiedzy na temat tego, co się sprawdza, a co się nie sprawdza w polskich warunkach.

Poradnik ma charakter ściśle użytkowy i poświęcony jest wyłącznie zagadnieniu ewaluacji BP – nie zawiera ogólnego wprowadzenia w problematykę ewaluacji ani

¹ *Standardy procesów budżetu partycypacyjnego w Polsce*, Fundacja PBIS „Stocznia”, Warszawa 2015, dostępny w: <http://partycypacjaobywatelska.pl/standardybp/>.

partycypacji obywatelskiej jako takich². Zakładamy, że czytelnik ma już pewną znajomość tematyki partycypacji obywatelskiej i zna standardy tworzenia BP. Książka ta jest przewodnikiem, który ma przede wszystkim pomóc w przygotowaniu ewaluacji konkretnego BP w konkretnej gminie – mówi o tym, jak zorganizować proces ewaluacji, jakie postawić pytania ewaluacyjne oraz jakie zastosować metody badań i analiz.

Poradnik nie zawiera gotowych narzędzi badawczych (scenariuszy wywiadów, wzorów ankiet itp.), ponieważ BP mimo zasadniczych podobieństw w każdej gminie wyglądają nieco inaczej i nie da się stworzyć narzędzi całkiem uniwersalnych. Wiemy jednak, że dobre wzory są dla praktyka nieocenioną pomocą, dlatego przykłady tego rodzaju narzędzi będziemy udostępniać na stronie Laboratorium Partycypacji Obywatelskiej (<http://bp.partycypacjaobywatelska.pl/ewaluacjabp/>). Trzeba jednak pamiętać, że zawsze wymagają one dostosowania do konkretnego przypadku i nie można ich stosować mechanicznie.

Tworząc tę publikację, opieraliśmy się w dużej mierze na naszym doświadczeniu zdobytym w trakcie ewaluacji budżetów partycypacyjnych w Krakowie, Gdyni i Dąbrowie Górniczej. Dziękujemy wszystkim osobom, z którymi mieliśmy okazję współpracować. Chcemy również podziękować wszystkim tym, którzy dzielili się z nami swoją wiedzą i przemyśleniami w czasie pracy nad poradnikiem, m.in. w trakcie spotkań w ramach projektu „Laboratorium budżetu partycypacyjnego” oraz sesji „Ewaluacja budżetu partycypacyjnego” na II Forum Praktyków Partycypacji. Dziękujemy zwłaszcza: Katarzynie Sztop-Rutkowskiej i Agnieszce Maszkowskiej (Fundacja Laboratorium Badań i Działań Społecznych „SocLab”), Monice Michniewicz (Urząd Miasta Olsztyn), Maciejowi Milewiczowi (Urząd Miasta Poznania), Tomaszowi Potkańskiemu (Związek Miast Polskich), Aleksandrze Dębskiej-Cenian (Pomorski Park Naukowo-Technologiczny Gdynia), Michałowi Guciowi (wiceprezydentowi Miasta Gdyni ds. innowacji), Jaume Blasco (Institut de Govern i Polítiques Públiques, Universitat Autònoma de Barcelona), Indze Hajdarowicz, Agacie Urbanik (Fundacja Pole Dialogu), Annie Pawłowskiej (Pełnomocnikowi Prezydenta Miasta Białegostoku ds. współpracy z organizacjami pozarządowymi), Przemysławowi Leszyńskiemu (Zespół Organizacyjny Biura Rady Miejskiej Wrocławia), Kindze Jarmołowicz (Referat ds. współpracy z organizacjami pozarządowymi Kancelarii Prezydenta Miasta Lublin), Annie Jarzębskiej (Fundacja Miejsc i Ludzi Aktywnych), Beacie Matyjaszczyk (Gdańska Rada Organizacji Pozarządowych), Annie Zaleskiej (Urząd Miasta Gorzowa Wielkopolskiego), Jackowi Szymankiewiczowi (Urząd Miasta Gorzowa Wielkopolskiego),

² Bardziej ogólnie wprowadzenie w tematykę ewaluacji jako takiej można znaleźć np. w publikacjach: S. Bienias i in., *Ewaluacja. Poradnik dla pracowników administracji publicznej*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012; Ł. Ostrowski, M. Wiśnicka, *Ewaluacja. Jak to się robi? Poradnik dla Programów PAFW*, Fundacja PBIS „Stocznia”, Warszawa 2013.

Zofii Nawrockiej (Fundacja im. Stefana Batorego), Marcie Krasowskiej (Urząd Miejski w Mrągowie), Karolinie Kowalczyk (Centrum Komunikacji Społecznej Urzędu m.st. Warszawy), Justynie Piwko (Centrum Komunikacji Społecznej Urzędu m.st. Warszawy), Danielowi Urbańskiemu (Urząd Miasta Płocka), Agnieszce Dziewitek (Stowarzyszenie Pracownia Obywatelska) i Robertowi Śpiewakowi. Szczególne podziękowania należą się Zofii Komorowskiej, Ewie Stokłusce (Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia”), które umożliwiły nam napisanie tego poradnika.

2. Organizacja ewaluacji BP

2.1. Uwagi wstępne

Ewaluacja BP powinna rozpocząć się bezpośrednio po podjęciu decyzji o wprowadzeniu BP lub też przed rozpoczęciem jego kolejnej edycji. Im wcześniej rozpoczniemy ewaluację, tym lepiej. Będzie dość czasu na jej przygotowanie, a informacje o interesujących nas zagadnieniach zostaną zebrane w odpowiednim momencie.

Przed przystąpieniem do zbierania informacji o przebiegu i skutkach interesującego nas BP konieczne jest jednak dookreślenie kilku istotnych kwestii natury formalnej i organizacyjnej.

Pierwszą z nich jest **umocowanie formalne ewaluacji**. Najlepszym rozwiązaniem jest ujęcie jej w uchwale lub zarządzeniu uruchamiającym BP – dzięki temu ewaluacja stanie się stałym elementem procesu BP, a wszystkie podmioty zaangażowane w jego realizację zostaną zobowiązane do jej wsparcia.

Drugą ważną kwestią jest **zabezpieczenie środków na przeprowadzenie ewaluacji**. Niezależnie od tego, czy ewaluacja wykonywana jest samodzielnie, czy we współpracy z podmiotami zewnętrznymi, potrzebne będą pewne zasoby finansowe. Wystarczy wspomnieć, że zamówienie badań ewaluacyjnych na rynku u specjalisty to koszt w zależności od wykorzystanych metod badawczych od kilku do kilkudziesięciu tysięcy złotych. W wypadku, gdy zleceniodawcą jest urząd gminy³,

³ Termin „urząd gminy” stosujemy zarówno w odniesieniu do urzędu miasta (w gminach miejskich), jak i do urzędu gminy (w gminach miejsko-wiejskich i wiejskich). Podobnie, pisząc o „gminie”, mamy na myśli gminy miejskie (miasto) i pozostałe.

środki mogą pochodzić np. z pieniędzy przeznaczonych na techniczną obsługę BP. Gdy zleceniodawcą jest strona społeczna, zwykle rozwiązaniem jest poszukanie fundatora badania. Samodzielna ewaluacja również wymaga określonych środków – trzeba na nią zarezerwować nie tylko fundusze na zebranie danych i przygotowanie potrzebnych materiałów, lecz przede wszystkim czas.

Trzecim ważnym krokiem w przygotowaniach do ewaluacji jest **ustalenie ról, jakie będą w niej odgrywać różne podmioty** potencjalnie zainteresowane przebiegiem i skutkami wprowadzenia BP (urząd gminy, strona społeczna, ewaluatorzy zewnętrzni).

2.2. Podział ról

Z punktu widzenia organizacji ewaluacji BP można wskazać cztery istotne role: inicjatora, zleceniodawcy, realizatora i odbiorcy.

Inicjator – podmiot, z którego inicjatywy prowadzona jest ewaluacja.

Zleceniodawca – podmiot, który przeznacza fundusze na przeprowadzenie ewaluacji, wybiera jej wykonawcę (realizatora) i we współpracy z nim określa zakres i cele badania.

Realizator – osoba/instytucja/organizacja, która odpowiada zarówno od strony organizacyjnej, jak i merytorycznej za zaplanowanie i przeprowadzenie ewaluacji: zebranie danych, wyciągnięcie z nich wniosków oraz sformułowanie na ich podstawie rekomendacji.

Odbiorca – wszystkie osoby i instytucje, które są zainteresowane wynikami ewaluacji.

Podmiotem inicjującym ewaluację BP powinna być instytucja odpowiedzialna za realizację BP (zazwyczaj jest to urząd gminy). To na niej ciąży odpowiedzialność sprawdzenia, w jakim stopniu nowy mechanizm zarządzania gminą realizowany jest zgodnie ze standardami i przyczynia się do osiągnięcia zakładanych celów.

Praktyka pokazuje jednak, że nie jest to jedyny możliwy scenariusz. Niektóre z dotychczasowych ewaluacji BP w polskich miastach przeprowadzone zostały z inicjatywy strony społecznej. Zainteresowani przebiegiem i skutkami BP mogą być również akademicy i to od nich może wyjść impuls do przeprowadzenia ewaluacji.

Jeszcze większa liczba różnego typu podmiotów może odgrywać rolę **realizatora ewaluacji**. Są to podmiot zewnętrzny (firma/organizacja/instytucja/osoba) specjalizujący się w tego typu usługach i wykonujący je na zlecenie organizatora BP lub sam organizator BP (czyli urząd gminy), który realizuje ewaluację wyłącznie własnymi siłami. Innym możliwym scenariuszem jest niezależne przeprowadzenie ewaluacji przez stronę społeczną – organizacje/grupy nieformalne zainteresowane przebiegiem BP. Od kilku lat w Polsce możemy zaobserwować formowanie się lokalnych środowisk działających na rzecz wprowadzenia i rozwijania BP w ich miejscu zamieszkania. W wielu przypadkach zaangażowanie aktywistów nie ogranicza się do lobbowania za wprowadzeniem BP, ale obejmuje także monitorowanie, w jakim stopniu nowa polityka publiczna realizowana jest zgodnie z założeniami i prowadzi do pożądaných skutków. Czasem te działania prowadzone są we współpracy z urzędem gminy, czasem zaś zupełnie niezależnie.

To, jakiego typu podmiot zostanie realizatorem ewaluacji BP, wpływa zarówno na koszty i jakość ewaluacji, jak i na odbiór jej rezultatów przez członków społeczności. Każde z możliwych rozwiązań ma swoje wady i zalety, nad którymi warto się zastanowić.

Ewaluator zewnętrzny – często przeprowadzenie ewaluacji zleca się w całości na zewnątrz. W takiej sytuacji za jej realizację odpowiedzialny staje się wynajęty podmiot specjalizujący się w tego typu usługach. Posiada on wiedzę, doświadczenie i zasoby, dzięki którym jest w stanie przeprowadzić badania ewaluacyjne zgodnie z regułami sztuki. Zaletą powierzenia badania ewaluatorom zewnętrznym jest też ich bezstronność – nie będąc zaangażowani w toczące się lokalnie dyskusje o przebiegu BP, mogą przyjrzeć się temu procesowi z odpowiedniego dystansu. Dzięki temu, że nie są związani z żadną miejscową grupą, istnieje większa szansa, że wyciągnięte przez nich wnioski i rekomendacje zostaną przyjęte zarówno przez stronę społeczną, jak i urząd gminy. Mimo tych zalet takie rozwiązanie nie jest, naszym zdaniem, optymalne. Ewaluator zewnętrzny nie zna bowiem wystarczająco dobrze lokalnego kontekstu instytucjonalnego

i społecznego towarzyszącego wprowadzaniu BP i słabiej niż organizator BP czy strona społeczna rozumie rzeczywistość, którą ocenia, co może wpływać negatywnie na jakość przedstawionych przez niego rekomendacji. Należy też podkreślić, że ewaluator zewnętrzny nie powinien sam określać celów ewaluacji oraz kryteriów i pytań ewaluacyjnych – to zleceniodawca najlepiej wie, czego chce się dowiedzieć dzięki tego rodzaju badaniom. Dlatego **nawet gdy ewaluacja, częściowo lub w całości, zlecona jest podmiotowi zewnętrznemu, zleceniodawca musi z nim ściśle współpracować.**

Urząd gminy – odpowiedzią na wysokie ceny badań ewaluacyjnych na rynku jest samodzielne przeprowadzenie całości ewaluacji przez organizatora BP. Rozwiązanie to pozornie wydaje się nie generować kosztów, ale w praktyce wymaga obciążenia pracowników lokalnej administracji dodatkowymi obowiązkami. Przy tym nie zawsze urząd gminy dysponuje osobami mającymi odpowiednie kwalifikacje do samodzielnego przeprowadzenia ewaluacji. Inną wadą połączenia roli organizatora BP i realizatora ewaluacji jest konieczność oceny własnej pracy. Wnioski z tak przeprowadzonej ewaluacji mogą nie zostać uznane przez innych członków społeczności za wiarygodne, choć bez wątplenia urzędnicy dobrze znają warunki, w jakich przebiegał proces BP i mają stosunkowo łatwy dostęp do danych umożliwiających jego rzetelną ocenę.

Strona społeczna – podobny zarzut o brak bezstronności w ewaluacji BP można postawić stronie społecznej. Istnieje zagrożenie, że na wyciągnięte przez nią wnioski wpływ będą miały nie tylko zaobserwowane fakty, lecz także toczące się w społeczności dyskusje, w które przedstawiciele organizacji/grupy realizującej ewaluację są zaangażowani. Nawet jeżeli tak nie jest, organizator BP może dość łatwo podważyć niekorzystne dla niego wnioski, powołując się na rzekomą stronniczość oceniających. W ewaluacji realizowanej samodzielnie przez stronę społeczną problemem może być też częściowy lub całkowity brak dostępu do danych o BP zbieranych przez urząd gminy. W takiej sytuacji analiza przebiegu BP z konieczności opiera się głównie na opiniach uczestników. Mocną stroną ewaluacji realizowanych przez stronę społeczną jest natomiast duże zaangażowanie jej przedstawicieli w zbieranie danych, co wynika z przekonania, że posłuży to do poprawy polityki publicznej ważnej dla społeczności gminy. Z punktu widzenia organizatora BP zaangażowanie strony społecznej jest korzystne także ze względów finansowych, zwłaszcza gdy brakuje środków na zlecenie badań na rynku. Taka ewaluacja ma jednak swoje wady – ponieważ wykonywana jest wolontarystycznie, zleceniodawca nie ma specjalnie narzędzi, za pomocą których mógłby wpłynąć na realizatora, aby przeprowadził badania rzetelnie i w terminie.

Tabela 1. Mocne i słabe strony ewaluacji BP ze względu na typ podmiotu

Podmiot	Mocne strony	Słabe strony
Ewaluator zewnętrzny	• wiedza i doświadczenie w przeprowadzaniu ewaluacji BP • możliwość spojrzenia na proces BP z zewnątrz • obiektywizm • wiarygodność w oczach różnych podmiotów	• mniejsza znajomość kontekstu BP • mniejsza znajomość szczegółów procesu BP • ryzyko zastosowania nietrafnych kryteriów i pytań ewaluacyjnych • koszt
Urząd gminy	• łatwy dostęp do danych związanych z BP • dobra znajomość kontekstu i szczegółów BP • kryteria i pytania ewaluacyjne zgodne z potrzebami organizatora	• brak doświadczenia w przeprowadzaniu ewaluacji BP • samoocena własnej pracy • konieczność poświęcenia dodatkowego czasu pracowników
Strona społeczna	• zaangażowanie w BP • dobra znajomość kontekstu BP • niskie koszty dla organizatora procesu BP	• zaangażowanie w dyskusje na temat kształtu BP w gminie – stroniczość • ryzyko braku doświadczenia • brak środków finansowych

2.3. Zespół ewaluacyjny

Każde z opisanych dotychczas rozwiązań ma swoje wady i zalety. Naszym zdaniem najważniejsze jest **połączenie umiejętności prowadzenia badań ewaluacyjnych, którą mają eksperci zewnętrzni, wiedzy o uwarunkowaniach BP posiadanej przez urząd gminy oraz zaangażowania strony społecznej.**

Stąd proponowanym przez nas rozwiązaniem jest **powierzenie ewaluacji „zespółowi ewaluacyjnemu”**.

Zespół ewaluacyjny to grupa osób składająca się z przedstawicieli urzędu gminy, strony społecznej oraz – o ile to możliwe ze względów finansowych – zewnętrznych ekspertów od ewaluacji. Zadaniem zespołu jest przygotowanie, zaplanowanie i wykonanie ewaluacji BP oraz sporządzenie rekomendacji dla kolejnych edycji budżetu.

Koordynator – pracę zespołu powinien organizować koordynator wyznaczony przez podmiot odpowiedzialny za ewaluację BP. Rolą członków zespołu jest wsparcie koordynatora na wszystkich etapach ewaluacji, począwszy od opracowania jej koncepcji, poprzez zbieranie danych, aż po sporządzenie rekomendacji.

Członkowie zespołu – do zespołu należy włączyć osoby posiadające wiedzę o założeniach, przebiegu i kontekście BP oraz mające możliwość wpływu na jego kształt. BP powinien służyć wszystkim mieszkańcom, również tym, którzy należą do grup zmarginalizowanych, dlatego też zespół powinien stanowić reprezentację społeczności gminy. Biorąc pod uwagę powyższe kryteria doboru osób do zespołu (wiedzę o BP, decyzyjność i reprezentatywność), radzimy, aby zespół składał się z:

- osoby odpowiedzialnej w urzędzie gminy za koordynację BP;
- osób odpowiedzialnych politycznie za wprowadzenie BP – przedstawicieli władz gminy (burmistrza/wójta/prezydenta oraz radnych). Dobrym pomysłem na zaangażowanie tej grupy w pracę zespołu jest wysłanie zaproszenia do przewodniczących wszystkich grup politycznych obecnych w radzie gminy. Przedstawiciele władz nie muszą być obecni na wszystkich spotkaniach zespołu, ale ważne, aby uczestniczyli przynajmniej w dyskusji o celach BP;
- radnych jednostek pomocniczych gminy (dzielnic, osiedli) zaangażowanych we wdrażanie BP;
- przedstawicieli komórek i departamentów w urzędzie gminy, w szczególności tych, które zajmują się obsługą BP;
- przedstawicieli strony społecznej – organizacji i grup, które są zainteresowane przebiegiem BP i reprezentują różne grupy mieszkańców gminy;
- akademików z lokalnych uczelni wyższych, którzy zajmują się BP od strony naukowej (np. socjologów, politologów itp.).

Warto pomyśleć również o włączeniu niezrzeszonych mieszkańców poprzez otwarty nabór do zespołu. Docelowo zespół powinien składać się z kilkunastu osób. W jego działania powinni zostać zaangażowani reprezentanci różnych środowisk i instytucji, ale zbyt duża liczba członków może utrudniać pracę. Gdy jest za wielu chętnych radnych i mieszkańców, należy pomyśleć o sposobie selekcji. Dobrą metodą pozwalającą zachować przejrzystość rekrutacji i jej bezstronność jest losowanie.

Ostateczna lista osób zaangażowanych w prace zespołu powinna zostać podana do wiadomości publicznej za pośrednictwem kanałów wykorzystywanych do komunikacji z osobami zainteresowanymi przebiegiem BP (może to być strona internetowa poświęcona BP, jego profil w mediach społecznościowych czy też Biuletyn Informacji Publicznej).

W niektórych gminach przy okazji realizacji BP powstają ciała zrzeszające przedstawicieli strony społecznej i urzędu gminy i przybierające np. formę rady programowej BP. Zajmują się one zazwyczaj monitoringiem przebiegu BP, a zatem ich funkcja pokrywa się częściowo z zadaniami zespołu ewaluacyjnego. W takiej sytuacji optymalnym rozwiązaniem jest powołanie komisji/grupy roboczej ds. ewaluacji BP w ramach rady, do której doprasza się osoby z zewnątrz (np. mieszkańców lub akademików). Dzięki temu oszczędzimy czas (część osób uczestniczyłaby zapewne w spotkaniach obu zespołów, na których omawiane byłby częściowo te same informacje), zwiększymy jakość monitoringu prowadzonego przez radę (dostarczając jej na bieżąco informacje pochodzące z badań), a zespół ewaluacyjny zyska silne umocowanie formalne w procesie BP (w wielu przypadkach rada powoływana jest na mocy tej samej uchwały czy zarządzenia, co cały proces BP).

2.4. Etapy pracy

Aby ewaluacja przyniosła rzetelną wiedzę o przebiegu BP, dobre wnioski i pożyteczne rekomendacje, powinna zostać starannie przygotowana.

Członkowie zespołu ewaluacyjnego, przystępując do prac, powinni mieć podstawowe informacje na temat ocenianego procesu BP oraz poznać jego kontekst (patrz tabela 2, s. 16). Informacje na ten temat koordynator powinien zebrać w krótkim podsumowaniu i przekazać zespołowi przed pierwszym spotkaniem.

Tabela 2. Podstawowe informacje o procesie BP i jego kontekście

-
- Podstawy prawne, na których opiera się BP w gminie.
 - Kwota przeznaczona na BP w porównaniu do całości budżetu gminy oraz kwot przeznaczonych na ten cel w innych gminach o podobnej wielkości⁴.
 - Historia BP: Kto zainicjował wprowadzenie BP w gminie? W jaki sposób została podjęta decyzja? Jak przebiegały poprzednie edycje BP?
 - Schemat zarządzania BP: Kto odpowiada za realizację poszczególnych elementów BP?
 - Zakładany schemat przebiegu BP: Jakie są poszczególne etapy BP?
 - BP a inne działania partycypacyjne w gminie (czy istnieje związek pomiędzy tymi procesami, a jeżeli tak, to jaki?).
-

Gdy poznamy kontekst procesu BP, możemy przystąpić do tworzenia planu ewaluacji. Plan nie jest dokumentem opisującym wyłącznie kwestie organizacyjne (choć powinien zawierać takie elementy jak budżet czy harmonogram), ale przede wszystkim stanowi efekt pracy koncepcyjnej nad celami BP, pytaniami ewaluacyjnymi i sposobem ich przełożenia na konkretne, możliwe do zmierzenia wskaźniki (na temat wskaźników patrz rozdz. 4.6, s. 38).

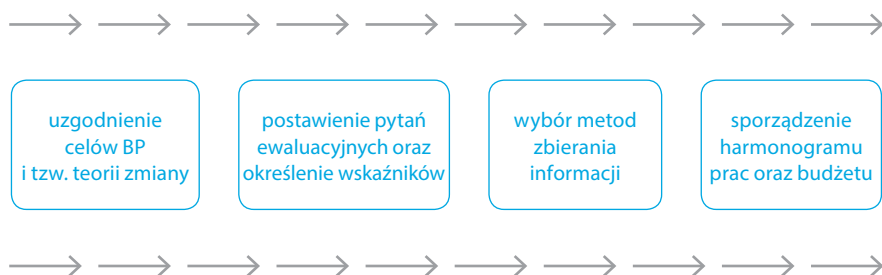
Plan ewaluacji BP to dokument zawierający: opis celów ewaluacji BP, wykaz kryteriów i pytań ewaluacyjnych, spis metod zbierania informacji i przyjętych wskaźników oraz harmonogram prac (spotkań zespołu, zbierania informacji) i budżet.

Plan pozwala usystematyzować sposób zbierania informacji. Im wcześniej ustalimy, co nas interesuje, tym lepiej będziemy mogli przygotować się na zbieranie danych w trakcie przebiegu BP. Dlatego też plan powinien zasadniczo powstać na pierwszym spotkaniu zespołu – przed rozpoczęciem kolejnej edycji BP.

⁴ Dane do porównania można znaleźć w: W. Kęłowski, *Budżet partycypacyjny. Ewaluacja*, Instytut Obywatelski, Warszawa 2014.

Prace na planem ewaluacji BP powinny przebiegać według poniższego schematu:

Rysunek 1. Schemat prac nad planem ewaluacji BP

Etap 1. Planowanie należy rozpocząć od ustalenia podstawowych założeń dotyczących celów BP oraz skutków, jakie jego wprowadzenie powinno przynieść dla gminy. Aby lepiej zrozumieć, w jaki sposób zaplanowane w ramach BP działania mają doprowadzić do określonych efektów, dobrze jest omówić tzw. teorię zmiany (na ten temat patrz rozdz. 3.1, s. 19).

Etap 2. Następnie stawiamy pytania ewaluacyjne oraz ustalamy, które z nich są najważniejsze dla oceny procesu BP. Dzięki temu łatwiej będzie uzgodnić priorytety dotyczące zbierania informacji. Należy również określić wskaźniki, które pozwolą zmierzyć oczekiwaną zmianę. Przygotowując plan ewaluacji, dobrze jest spojrzeć na BP szerzej niż z perspektywy jednej edycji (więcej o stawianiu pytań ewaluacyjnych – rozdz. 4, s. 29).

Na pierwszym spotkaniu zespołu warto się skupić na podaniu wskaźników dla najważniejszych pytań badawczych – pozostałe wskaźniki mogą zostać dookreślone i skonsultowane z zespołem pomiędzy spotkaniami.

Etap 3 i 4. Podobnie można postąpić przy ustalaniu metod zbierania informacji czy sporządzaniu wyceny badań oraz harmonogramu prac. Są to bowiem rzeczy, które łatwiej jest zrobić poza spotkaniem. Jeśli zdecydujemy się na takie rozłożenie prac, to rolą zespołu na kolejnym spotkaniu będzie wybranie spośród zaproponowanych metod tych, które zostaną wykorzystane w ewaluacji najbliższej edycji BP. Wybór powinien być oparty zarówno na przesłankach merytorycznych, jak i ekonomicznych. Dlatego ważne jest precyzyjne oszacowanie zasobów (czas i pieniądze) potrzebnych do zebrania informacji przy użyciu danej metody.

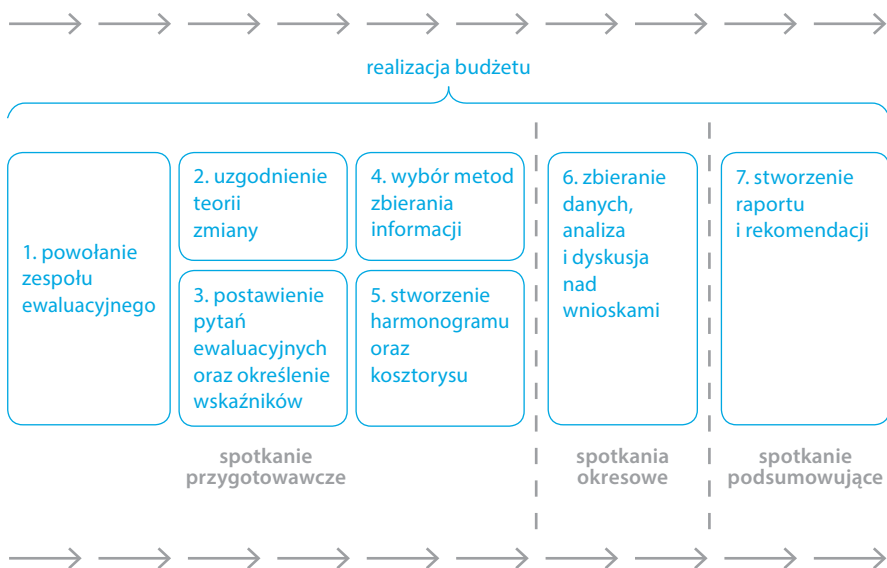
Po stworzeniu planu ewaluacji można przystąpić do zbierania i analizy danych zgodnie z przyjętym harmonogramem.

Kolejne spotkania zespołu powinny odbywać się zarówno przed realizacją badań przewidzianych w planie (aby przygotować narzędzia badawcze), jak i jakiś czas po nich (aby przedstawić wynikające z nich wnioski i wspólnie się nad nimi zastanowić).

W praktyce jedno trzygodzinne spotkanie może dotyczyć obu powyższych kwestii – w pierwszej części można omówić wyniki już przeprowadzonych badań i analiz, w drugiej zaś zastanowić się nad tym, jak realizować kolejne zaplanowane badania. Aby dyskusja przebiegała w sprawniejszy i bardziej przemyślany sposób, członkowie zespołu powinni mieć możliwość zapoznania się z materiałami przed spotkaniem. Za przygotowanie i przedstawienie członkom materiałów (narzędzi badawczych, wyników badań) odpowiada koordynator ewaluacji. Planując spotkania, warto zadbać o to, aby nie odbywały się one w okresie urlopowym oraz w godzinach pracy, tak aby jak najwięcej członków zespołu mogło wziąć w nich udział. Jeżeli wyrażą zgodę, spotkania powinny być nagrywane, co umożliwi sporządzenie na podstawie nagrania notatki podsumowującej.

Ostatnie spotkanie zespołu powinno się odbyć po zrealizowaniu wszystkich badań. Jest to moment, w którym należy się skupić na wnioskach o charakterze przekrojowym dla całego procesu BP. Dlatego też punktem wyjścia do dyskusji powinna być wstępna wersja raportu końcowego przygotowanego przez realizatora badania.

Rysunek 2. Proponowany schemat prac zespołu ewaluacyjnego

3. Teoria zmiany

3.1. Definicja

Jeśli chcemy mądrze oceniać BP, musimy najpierw uświadomić sobie, czemu ma on służyć i w jaki sposób powinien wpłynąć na gminę. Innymi słowy musimy ustalić tzw. teorię zmiany.

Teoria zmiany wyjaśnia, w jaki sposób BP ma wpływać na gminę i lokalną społeczność. Opisuje cele oraz sposób ich osiągnięcia.

Teoria zmiany opisuje zarówno cele, jak i drogę, która do nich prowadzi – jej zadaniem jest pokazanie mechanizmu zmiany: sposobu, w jaki BP ma wpłynąć na rzeczywistość i ją zmienić. Trzeba pamiętać, że teoria ta opisuje tylko założenia i oczekiwania, a nie rzeczywiste oddziaływanie – nie mówi więc, jak jest, ale jak powinno być. Składa się z hipotez na temat BP. Zadaniem ewaluacji jest te hipotezy sprawdzać.

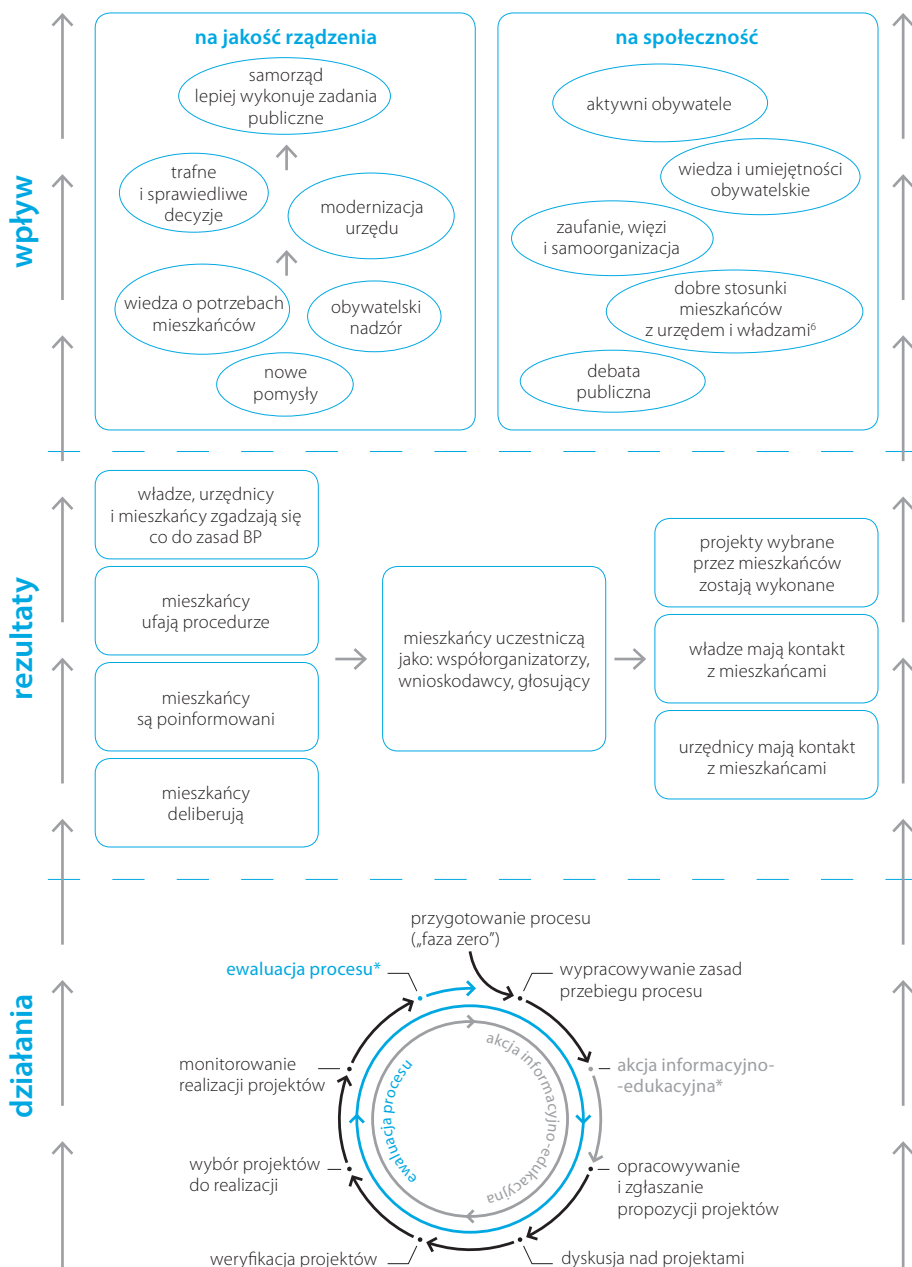
To właśnie z teorii zmiany wynikają kryteria oceny oraz pytania, na które ma odpowiedzieć ewaluacja BP. Przykładowo, jeśli zakładamy, że dzięki BP mieszkańcy będą spotykać się i dyskutować o lokalnych potrzebach, to kryterium oceny będzie powszechność takich dyskusji, a zadaniem ewaluacji – zebranie danych o ich częstotliwości.

BP nie ma jednego autora i formuły, nie istnieje więc również jedna teoria, która opisywałaby jego oddziaływanie. W naszej publikacji staramy się zebrać najważniejsze założenia, które można znaleźć w książkach i artykułach poświęconych zagadnieniu BP. Jest to tylko propozycja – każdy zespół podejmujący się ewaluacji budżetu powinien samodzielnie się zastanowić, jaka jest jego własna teoria zmiany.

Skupiamy się w tym miejscu na opisie oddziaływania BP na gminę i jej mieszkańców. Szczegółowy opis samego procesu BP i składających się na niego działań znaleźć można w innych publikacjach⁵. Bezpośrednie skutki BP nazywa się w ewaluacji **rezultatem**, a długofalowe **wpływem** – to ważne pojęcia i warto się z nimi oswoić.

⁵ Polecamy publikację *Standardy procesów budżetu partycypacyjnych w Polsce* (patrz przyp. 1).

Rysunek 3. Teoria zmiany – opis oddziaływania BP

⁶ Przez „władze” rozumiemy organ wykonawczy gminy (burmistrz/wójt/prezydent) oraz członków rady gminy.

Badanie rezultatów i wpływu BP to najlepszy sposób jego oceny – dobrze oceniać będziemy te rozwiązania, które wzmacniają pozytywne oddziaływanie budżetu, a źle te, które je osłabiają.

Rezultaty to zamierzone, bezpośrednie skutki BP, w krótkiej perspektywie (np. udział mieszkańców w głosowaniu), odpowiedzialny za nie jest organizator BP (zarówno lokalna administracja, jak i np. zespół ds. BP, jeśli taki istnieje w danej miejscowości i jest stale zaangażowany w przebieg procesu). Osiągnięcie rezultatów jest warunkiem pozytywnego wpływu (np. dzięki udziałowi w głosowaniu mieszkańcy mogą się bardziej zainteresować sprawami własnej miejscowości, co będzie sprzyjać wzmocnieniu ich postawy obywatelskiej).

Wpływ to długofalowe skutki BP, uzasadniające wprowadzenie budżetu partycypacyjnego. Obejmuje on ogólne cele, wspólne dla wielu przedsięwzięć (np. wzmocnienie postawy obywatelskiej). BP jest tylko jednym z czynników przyczyniających się do osiągnięcia tych celów, dlatego organizatora BP nie można uczynić w pełni odpowiedzialnym za ich osiągnięcie.

3.2. Wpływ na jakość rządzenia

BP ma zmieniać sposób wydatkowania środków publicznych. Zakłada się bowiem, że w pewnych warunkach mieszkańcy korzystający z tego instrumentu podejmą bardziej **trafne decyzje** co do przeznaczenia środków publicznych, niż zrobiliby to radni i urzędnicy. Przez trafność rozumiemy tu zgodność z potrzebami społecznymi. Skąd takie założenie? Otóż mieszkańcy lepiej znają swoją okolicę i lepiej rozumieją własne potrzeby. Wnoszą też wiele nowych pomysłów, które podlegają szybkiej ocenie i selekcji. W rezultacie podejmowane z ich udziałem decyzje budżetowe powinny być lepiej dopasowane do rzeczywistych preferencji lokalnej społeczności niż decyzje urzędników. Oczekuje się również, że decyzja podjęta w ramach BP będzie bardziej **zgodna z zasadami sprawiedliwości społecznej**, co oznacza, że w BP powinny znaleźć odzwierciedlenie potrzeby wszystkich grup, warstw czy klas tworzących lokalną społeczność. Bezpośredni wpływ mieszkańców powinien także sprawić, że w większym stopniu zostaną uwzględnione potrzeby grup zazwyczaj wykluczonych bądź marginalizowanych.

W ewaluacji możemy zadać pytanie, w jakim stopniu przyjęte rozwiązania sprzyjają powstawaniu nowych, dobrych propozycji wydatków oraz czy podział środków w budżecie uwzględnia potrzeby wszystkich grup społecznych.

Zgłoszone w ramach BP projekty, dyskusja wokół nich oraz wyniki głosowania są źródłem **wiedzy na temat potrzeb mieszkańców** i kopalnią **nowych pomysłów** na przyszłość. BP może mieć znacznie większe społeczne oddziaływanie, jeśli zgromadzona dzięki niemu wiedza i pomysły będą wykorzystywane również poza procesem. Urzędnicy, władze lokalne i miejscowi działacze społeczni mogą z tego źródła zaczerpnąć wiele informacji o społeczności i jej oczekiwaniach. W idealnym przypadku dyskusje towarzyszące BP powinny wpływać na kształt i jakość lokalnych polityk publicznych. Również mieszkańcy mogą dzięki uczestnictwu w BP stać się bardziej świadomi różnorodności potrzeb społeczności gminy. Z jednej strony może to wspierać proces tworzenia się grup i stronnictw popierających własne interesy, z drugiej – ułatwiać osiąganie politycznych kompromisów i uczyć patrzenia na sprawy publiczne szerzej niż przez pryzmat własnej korzyści.

W ewaluacji możemy zadać pytanie, w jakim stopniu i w jaki sposób wiedza i pomysły zebrane przy okazji BP są wykorzystywane również poza tym procesem.

Oczekuje się również, że BP będzie miał **modernizujący wpływ na urząd gminy**. Wprowadzenie tego mechanizmu wymaga bowiem ze strony urzędu większej przejrzystości w działaniu i otwartości na kontakt z mieszkańcami. Przeniesienie doświadczeń z BP na inne obszary działania urzędu może wprowadzić nową jakość w podejściu do mieszkańców (nie tylko jako klientów, lecz również jako partnerów czy doradców). BP wymaga też bliskiej współpracy między różnymi komórkami urzędu, co może usprawnić jego działanie także w innych dziedzinach.

W ewaluacji możemy zadać pytanie, w jaki sposób BP wpływa na funkcjonowanie urzędu.

BP zachęca mieszkańców do nadzorowania wykonania projektów obywatelskich i śledzenia postępów w związanych z nimi pracach administracji lokalnej.

To zainteresowanie może się łatwo przenieść również na inne obszary działania samorządu, wzmacniając **obywatelski nadzór** nad całością jego funkcjonowania. Silniejszy nacisk strony społecznej na rozliczanie się samorządu z powierzonych mu zadań powinien mobilizować urząd i władze oraz pozytywnie wpływać na jakość wykonania zadań publicznych w ogólności.

W ewaluacji możemy zadać pytanie, czy uczestnicy BP bardziej interesują się pracą lokalnych władz i administracji.

3.3. Wpływ na społeczność

Poza wpływem na decyzje o podziale środków publicznych BP powinien mieć też wpływ na samą społeczność, pozytywnie ją przekształcać: sprzyjać rozwojowi społeczeństwa obywatelskiego, rozwijać demokratyczną kulturę polityczną, wzmacniać sferę publiczną i pomnażać kapitał społeczny. Co kryje się pod tymi hasłami?

Otóż BP może stać się dla jego uczestników „szkołą obywatelstwa”. Po pierwsze, powinien oddziaływać na postawy – zmieniać pasywnych mieszkańców w **aktywnych obywateli**. Udział w tym procesie skłania bowiem do zastanowienia się nad swoim otoczeniem, do dyskusowania, artykułowania potrzeb i wyrabiania sobie opinii w kwestiach dotyczących życia publicznego. Daje poczucie rzeczywistego wpływu na otoczenie, co zachęca do brania spraw w swoje ręce. U niektórych doświadczenie uczestnictwa może obudzić trwałe zainteresowanie lokalnymi problemami i chęć współdecydowania o sprawach gminy i własnego środowiska, dać impuls do większego zaangażowania w działanie na rzecz swego otoczenia oraz sprawić, że uczestnicy BP poczują się bardziej związani z miejscem, w którym żyją, i bardziej za nie odpowiedzialni.

Po drugie, BP powinien wpływać na **wiedzę i umiejętności potrzebne obywatelowi**: dawać okazję do ich zdobycia i pogłębienia. Współdecydowanie wymaga bowiem od mieszkańców m.in. lepszego zrozumienia, w jaki sposób tworzony jest budżet, jaka jest jego konstrukcja, ile kosztują publiczne projekty i kto jest odpowiedzialny za ich realizację. Przy okazji mieszkańcy mogą się np. dowiedzieć, jaka jest struktura, kompetencje i zadania samorządu, jakie są kompetencje innych

lokalnych instytucji, kto jest właścicielem okolicznych terenów i nieruchomości lub na czym polegają mechanizmy zarządzania gminą. Dzięki uczestnictwu w BP mieszkańcy powinni też zdobywać pewną kulturę polityczną – umiejętność dyskusowania, wspólnego podejmowania decyzji, współpracy i szukania kompromisu.

W ewaluacji możemy zadać pytanie, w jaki sposób udział w procesie BP wpływa na wiedzę i postawy jego uczestników.

Kolejnym skutkiem budżetu obywatelskiego może być wzmocnienie wzajemnego **zaufania i więzi** oraz wzrost **samoorganizacji lokalnej społeczności**. Proces BP może stwarzać wiele okazji do spotkań i współpracy: mieszkańcy poznają się, biorąc udział w spotkaniach poświęconych projektom, tworząc listy poparcia pod wnioskami czy dyskutując z sąsiadami na temat zgłoszonych pomysłów. Organizują się w grupy i zawierają koalicje, by zdobyć poparcie i zwiększyć szanse swoich projektów. W założeniach kontakty te mają budować zaufanie i więzi między mieszkańcami, które w przyszłości ułatwią realizację innych przedsięwzięć – również tych niezwiązanych z BP.

W ewaluacji możemy zadać pytanie, w jakim stopniu i w jaki sposób proces BP sprzyja współpracy oraz budowaniu więzi i zaufania między mieszkańcami.

W podobny sposób BP może sprzyjać rozwojowi **dobrych stosunków między mieszkańcami a urzędem gminy i lokalnymi władzami**. Otóż pozytywny kontakt mieszkańców z urzędem i administracją może podnieść poziom zaufania społecznego do tych organów i poprawić ich wizerunek. Analogiczna zmiana może nastąpić wśród urzędników i radnych – dobre doświadczenia mogą sprawić, że chętniej będą oni współpracować z mieszkańcami w przyszłości. Ponadto władze, realizując bezpośrednio postulaty mieszkańców w ramach przejrzystego procesu BP, zyskują silniejsze uzasadnienie swoich działań. Lepsze stosunki i komunikacja pomiędzy obywatelami, urzędnikami i władzami zmniejszają w dalszej perspektywie niebezpieczeństwo niepotrzebnych konfliktów.

W ewaluacji możemy zadać pytanie, w jaki sposób proces BP zmienia stosunki pomiędzy mieszkańcami a urzędnikami i lokalnymi władzami.

Rozmowy toczone wokół BP powinny wzmacniać i zasilać lokalną **debatę publiczną**. W założeniach BP powinien ułatwić udział w dyskusji wszystkim grupom społecznym, także tym, które zazwyczaj są marginalizowane, pomijane lub niedostrzegane w debacie publicznej. Formuła BP ma im umożliwić zabranie głosu i zwrócenie uwagi na swoje potrzeby. Można więc oczekiwać, że debata publiczna toczone na łamach lokalnej prasy, w internecie, na różnego rodzaju zebraniach lub spotkaniach czy w ciałach przedstawicielskich i doradczych wzbogaci się w konsekwencji o nowe głosy, tematy i punkty widzenia.

W ewaluacji możemy zadać pytanie, czy, w jakim stopniu i w jaki sposób proces BP wzbogaca debatę publiczną.

3.4. Rezultaty

Teoria zmiany zakłada, że warunkiem opisanego wyżej wpływu jest uzyskanie bezpośrednich skutków procesu BP, które nazwaliśmy „rezultatami” (por. rysunek 3, s. 20). Pierwszym ważnym rezultatem powinna być **zgoda co do zasad** BP pomiędzy władzami lokalnymi, urzędnikami i mieszkańcami. Brak takiej zgody wewnątrz struktur samorządowych grozi niewykonaniem projektów i brakiem kontynuacji BP w kolejnych latach. Z kolei bez zgody mieszkańców trudno liczyć na ich zaangażowanie oraz dobre stosunki z samorządem. Warunkiem zaangażowania mieszkańców jest również ich **zaufanie do samej procedury BP**. Takie pozytywne nastawienie mieszkańców lokalna administracja i władze mogą łatwo utracić, np. nie wykonując projektów wybranych w głosowaniu lub pochopnie odrzucając wnioski w czasie weryfikacji. Budowanie zgody co do zasad BP i zaufania do jego procedury jest ważnym zadaniem zespołu ds. BP, dlatego tak istotną kwestią jest jego skład i sposób wyboru członków.

W ewaluacji możemy zadać pytanie, w jakim stopniu władze, urzędnicy i mieszkańcy zgadzają się co do celów i zasad BP oraz czy mieszkańcy mają zaufanie do procedury budżetu obywatelskiego (np. czy ufają w jej skuteczność).

Aby mieszkańcy wzięli udział w BP, muszą się o nim dowiedzieć i zrozumieć, na czym polega – powinni być **dobrze poinformowani oraz wyedukowani**. BP to wciąż nowy mechanizm w polskich samorządach, więc przekazanie wiadomości na jego temat może wymagać sporo wysiłku. Ważne, by informacja dotarła do wszystkich mieszkańców, zwłaszcza do grup mniej aktywnych i marginalizowanych. Od jakości materiałów informacyjnych zależy, czy mieszkańcy rozumieją ideę BP oraz zasady uczestnictwa w budżecie. W przypadku niektórych grup sama informacja może nie wystarczyć i potrzebne będą działania edukacyjne oraz bezpośrednie wsparcie.

W ewaluacji możemy zadać pytanie, w jakim stopniu informacja o BP dotarła do mieszkańców oraz czy rozumieją oni zasady uczestnictwa.

Kolejnym kluczowym warunkiem wpływu BP jest **deliberacja mieszkańców**. Przez deliberację rozumiemy tutaj publiczną rozmowę o potrzebach społecznych i sposobach ich zaspokojenia. W czasie takiej rozmowy uczestnicy mogą się poznać, usłyszeć argumenty różnych stron, wyrobić sobie własne zdanie, spostrzec własny i wspólny interes, a także przekonywać się nawzajem do swoich racji i szukać kompromisów. Ważne, by wybrzmiały w niej także głosy grup najsłabszych i marginalizowanych, których interesy są słabo reprezentowane w polityce samorządowej. Celem deliberacji jest zachęcenie mieszkańców do twórczego namysłu, doskonalenia pomysłów, dzielenia się wiedzą, uświadomienia sobie wielości potrzeb i interesów, uszanowania odmiennych racji, zbliżenia stanowisk i nawiązania współpracy. BP powinien stwarzać okazje do tak rozumianej deliberacji i włączać w nią jak najszerszy krąg mieszkańców.

W ewaluacji możemy zadać pytanie, w jakim stopniu i w jaki sposób mieszkańcy deliberują na temat potrzeb lokalnej społeczności w wyniku toczącego się procesu BP.

Zasadniczym warunkiem powodzenia BP jest włączenie mieszkańców w proces jego tworzenia. **Mieszkańcy uczestniczą w BP jako współorganizatorzy, wnioskodawcy i głoszący**. Jako **współorganizatorzy** biorą udział we wdrożeniu i promocji BP – działają w zespołach roboczych, organizują spotkania, doradzają, publikują materiały zachęcające do udziału w BP. Jako **wnioskodawcy** diagnozują swoje potrzeby, przygotowują projekt, szukają poparcia dla pomysłu, składają wnioski i go nagłaśniają. Bywa, że wniosek przygotowany jest przez grupę **osób wspierających wnioskodawcę** – to pożądany scenariusz, który daje możliwość

uczestnictwa znacznie większej liczbie osób i tworzy warunki do deliberacji. Jako **głosujący** mieszkańcy wybierają spośród zgłoszonych pomysłów projekty, którym udzielają poparcia. Na etapie wykonania niektórzy mieszkańcy mogą **nadzorować** realizację budżetu i poszczególnych projektów, dbając o jej prawidłowy przebieg. Stopień uczestnictwa w procesie BP we wszystkich wymienionych rolach, jest jedną z najważniejszych miar jego powodzenia. Drugą taką miarą jest reprezentatywność, czyli proporcjonalny udział mieszkańców reprezentujących wszystkie grupy społeczne, potrzeby i interesy. Ma on prowadzić do lepszych – bardziej trafnych i sprawiedliwych – decyzji o wydatkowaniu środków publicznych. Z kolei brak reprezentatywności grozi zdominowaniem budżetu przez grupy najbardziej aktywne, zdeterminowane i najlepiej zorganizowane. Taki scenariusz uderzałby w podstawowe założenie o pozytywnym wpływie BP na jakość rządzenia.

W ewaluacji możemy zadać pytanie, jak wielu mieszkańców uczestniczyło w tworzeniu BP oraz czy była to grupa reprezentatywna dla całej społeczności.

W założeniu BP ma stwarzać okazję do **kontaktowania mieszkańców z urzędnikami i radnymi**. Ważna wydaje się tu zarówno ilość, jak i jakość tych kontaktów, a przede wszystkim to, w jakim stopniu się one przyczyniają do budowania dobrych stosunków między mieszkańcami i samorządowcami.

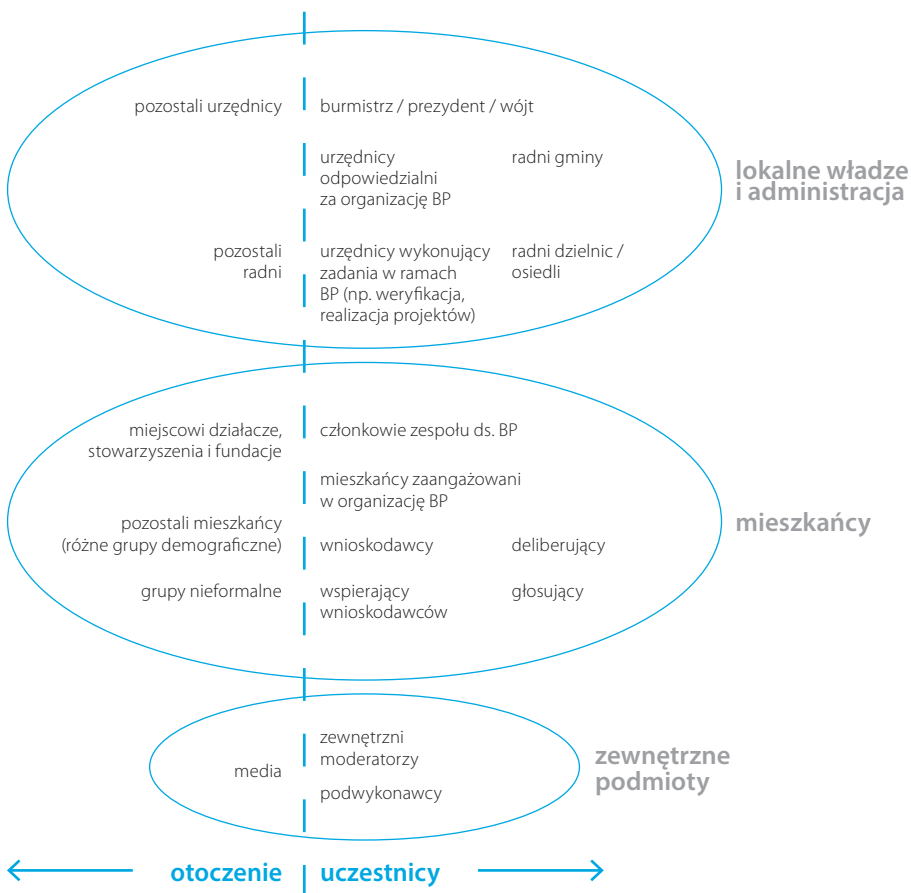

W ewaluacji możemy zadać pytanie, ilu mieszkańców miało kontakt z urzędnikami i władzami i jak obie strony oceniają ten kontakt.

3.5. Zainteresowane strony

Tworzenie budżetu przez obywateli to przedsięwzięcie, które ma konsekwencje dla całej gminy i wszystkich jej mieszkańców. W ewaluacji chcemy spojrzeć na BP z różnych punktów widzenia, dlatego warto uświadomić sobie, jakie grupy i instytucje mogą być nim zainteresowane. Rysunek przedstawia przykładową mapę takich osób, warto pamiętać, że ich opinia może okazać się dla nas istotna.

Rysunek 4. Strony zainteresowane BP

Powyższy wykaz nie jest uniwersalny. Zespół ewaluacyjny powinien stworzyć własną listę stron zainteresowanych BP, dostosowując ją do realiów danej gminy. Warto bardziej szczegółowo rozpoznać, jakie funkcje pełnią w procesie tworzenia BP urzędnicy oraz radni. Trzeba również pamiętać o różnorodności mieszkańców. Nie istnieje jeden typowy mieszkaniec głoszący jedną typową opinię. Gdy chcemy poznać zdanie mieszkańców, musimy pamiętać, że są wśród nich osoby różniące się zawodem, wykształceniem i statusem majątkowym, osoby z różnych części miasta i o różnych poglądach politycznych, kobiety i mężczyźni, młodszy i starsi itd. W ewaluacji najczęściej będziemy pytać o zdanie osoby biorące udział w tworzeniu BP, czyli „uczestników procesu”, nie można jednak pominąć tych, którzy nie biorą w nim udziału. Budżet gminy jest wspólną własnością mieszkańców, a więc również te osoby należy traktować jako „stronę zainteresowaną”.

4. Pytania ewaluacyjne

4.1. Uwagi wstępne

Jeśli ewaluacja ma być użyteczna, a jej wnioski przydatne w praktyce, trzeba szukać takich informacji, które są naprawdę potrzebne. Wiele tu zależy od trafnego wyboru kryteriów i pytań ewaluacyjnych. Wybierając kryteria, rozstrzygamy, pod jakim kątem chcemy spojrzeć na BP i na co będziemy zwracać uwagę. Postawienie pytań to moment, w którym dookreślamy, czego chcemy dzięki ewaluacji się dowiedzieć, jakie informacje będziemy zbierać i które z nich są dla nas bardziej, a które mniej istotne. Ustalenie tych kwestii prowadzi w kolejnym kroku do określenia metod zbierania informacji.

Kryteria i pytania ewaluacyjne ukierunkowują uwagę zespołu ewaluacyjnego i określają, jakich danych potrzeba, by dokonać oceny.

Przykład:

Wiele osób uważa, że BP powinien skłaniać mieszkańców do dyskusji o sprawach publicznych. Dlatego jako jedno z kryteriów oceny BP można przyjąć „skuteczność w ożywieniu deliberacji”. Trzeba wówczas postawić pytania ewaluacyjne takie jak:

- *Czy przygotowanie wniosku poprzedzała dyskusja?*
- *Jak często do niej dochodziło?*
- *W jakich okolicznościach toczyła się i jak przebiegała?*
- *Czy wnioski były przygotowywane przez mieszkańców indywidualnie czy w większych grupach?*

W tym rozdziale przedstawiamy **przykładowe pytania**, które można wykorzystać w ewaluacji BP, oraz wyjaśniamy, w jaki sposób dokonać ich wyboru. W dalszej części publikacji zamieszczamy znacznie dłuższą i bardziej wyczerpującą listę takich pytań, przydatną jako materiał roboczy – planując ewaluację, warto ją przejrzeć

i wybrać te pytania, które są ważne dla danej gminy. Liczymy, że spis ten będzie pomocny dla osób przygotowujących ewaluację i pozwoli im zaoszczędzić wiele czasu, choć z pewnością nie jest on zamknięty i za każdym razem będzie wymagał uzupełnienia i dostosowania do okoliczności.

W załączniku na s. 70 znajduje się **szczegółowa lista pytań ewaluacyjnych**. Warto ją wykorzystać na etapie planowania ewaluacji.

Pytania ewaluacyjne porządkujemy według kryteriów oraz „obszarów ewaluacji”. Najogólniejszy porządek wyznacza sześć kryteriów ewaluacji:

- kryteria oceny działań:
 - zgodność ze standardami,
 - sprawność,
- kryteria związane z rezultatami:
 - skuteczność,
 - wydajność,
- kryteria związane z wpływem:
 - na społeczność,
 - na jakość rządzenia.

Z kolei obszary ewaluacji są ściśle związane z przedstawioną wcześniej teorią zmiany – każdy z elementów rysunku 3 (patrz str. 20) przedstawiających poszczególne wpływy, rezultaty lub działania wyznacza odrębny obszar ewaluacji (np. wiedza i umiejętności obywatelskie, deliberacja mieszkańców, akcja informacyjna). Takie ułożenie treści ma usprawniać poruszanie się w gąszczu możliwych pytań ewaluacyjnych oraz ułatwiać ich wybór.

4.2. Kryteria oceny działań

W najprostszym ujęciu ewaluacja może koncentrować się na ocenie prowadzonych działań. Pytania z tej grupy zachęcają do sprawdzenia zgodności procesu BP z istniejącymi standardami oraz technicznej sprawności jego przeprowadzenia.

Zgodność ze standardami

Doskonałym źródłem pytań ewaluacyjnych są wytyczne *Standardów procesów budżetu partycypacyjnego w Polsce*⁷. Zawierają one wskazówki, jak poprawnie przeprowadzić proces BP, i dostarczają w ten sposób wielu pożytecznych kryteriów jego oceny. Realizację BP można podzielić na dziewięć etapów (patrz rysunek 3, s. 20, „Działania”) – dla każdego z nich publikacja określa zarówno minimalne, jak i rekomendowane standardy wykonania. Warto spojrzeć na BP pod tym kątem i w odniesieniu do każdego etapu zadać pytania:

Czy zostały spełnione warunki standardów minimalnych obowiązujących w procesach BP?

Czy dany etap procesu odbył się zgodnie ze standardami rekomendowanymi procesów BP? Jeśli nie, to dlaczego?

Przykładowe obszary	Przykładowe pytania ewaluacyjne
przygotowanie procesu	• Czy zostały zdefiniowane cele BP?• Czy wyznaczono w urzędzie gminy osobę odpowiedzialną za BP?
dyskusja nad projektami	• Czy pełne opisy projektów zostały udostępnione publicznie?• Czy projekty były prezentowane na spotkaniach mieszkańców?
weryfikacja projektów	• Czy w przypadku weryfikacji negatywnej uzasadnienie zostało podane do publicznej wiadomości?• Czy zespół ds. BP ma prawo zmienić decyzję urzędnika?

⁷ Patrz przyp. 1.

Sprawność

Oprócz tego, czy zostały zachowane uniwersalne standardy procesu BP, w ewaluacji może nas interesować sama sprawność zarządzania procesem, planowania i realizacji działań.

Przykładowe obszary	Przykładowe pytania ewaluacyjne
zgodność z planem	• Czy działania toczyły się zgodnie z planem? Jakie napotkano trudności w wykonaniu planu? Z czego wynikały?• Czy działania wykonano terminowo? Z czego wynikały opóźnienia?
zasoby	• Czy zapewniono potrzebne zasoby materialne (finansowe, rzeczowe)?• Czy zapewniono wystarczającą liczbę osób do pracy przy BP?

4.3. Kryteria związane z rezultatami

Kryteria oceny działań odnoszą się do sposobu prowadzenia procesu BP, ale nie mówią nic o jego efektach. Tymczasem ważne jest nie tylko, co i jak robimy, lecz przede wszystkim, co z naszych działań wynika. Dlatego BP warto oceniać również z perspektywy osiągniętych rezultatów, czyli – jak już była o tym mowa – bezpośrednich skutków procesu BP.

Skuteczność

W trakcie ewaluacji interesuje nas zwykle skuteczność prowadzonych działań. Przykładowo, jeśli jako rezultatu procesu BP oczekujemy deliberacji mieszkańców, to ocena tego procesu zależeć będzie od tego, czy udało się skłonić mieszkańców do dyskusji o ich potrzebach i problemach. Z kolei jeżeli zależy nam na zaangażowaniu mieszkańców, to ważne jest, jak wiele osób uczestniczyło w głosowaniu. Tego rodzaju

ocena z jednej strony daje dowody skuteczności działań, a z drugiej może przynieść wiele wskazówek, jak tę skuteczność zwiększyć.

Przykładowe obszary	Przykładowe pytania ewaluacyjne

deliberacja mieszkańców	• Jak wielu wnioskodawców rozmawiało przed złożeniem wniosków na temat potrzeb społeczności? W jakich okolicznościach dyskutowało (w gronie rodziny i znajomych, na publicznym spotkaniu, w internecie)?• Czy wnioski były przygotowywane przez mieszkańców indywidualnie czy w większych grupach? Czy ich przygotowanie poprzedzała deliberacja?• Jak wielu mieszkańców dyskutowało publicznie na temat złożonych wniosków?• Jak przebiegały te dyskusje? Czy spełniały warunki dobrej deliberacji? Co z nich wynikło?
-

uczestnictwo – głosujący	• Jak wielu mieszkańców głosowało? Jak kształtowała się ich liczebność w różnych częściach gminy? Z czego wynikają różnice? Jak ten wynik wygląda na tle innych gmin?• Jaka jest charakterystyka społeczno-demograficzna głosujących? Które grupy mieszkańców nie są reprezentowane? Dlaczego?
-

Efektywność

Przyglądając się rezultatom, możemy pójść krok dalej i zapytać o stosunek nakładów do wyniku, innymi słowy – o ekonomiczną efektywność działań. Przykładowo, jeśli stosunkowo tanie plakaty zauważyło więcej osób niż drogą reklamę radiową, to powiemy, że akcja plakatu była bardziej efektywna.

Przykładowe obszary	Przykładowe pytania ewaluacyjne

powiadomienie mieszkańców	• Ile kosztowało poinformowanie mieszkańców? Jak kształtuje się stosunek nakładów do wyniku?• Które metody informowania są najbardziej efektywne?
-

4.4. Kryteria związane z wpływem

BP może wywierać pewien wpływ – w przyjętym wcześniej rozumieniu – na społeczność (np. na aktywność obywatelską mieszkańców, poziom samoorganizacji) oraz na jakość rządzenia (np. trafność decyzji lub wzmocnienie nadzoru obywatelskiego). Wpływ ten siłą rzeczy jest ograniczony, ale jednocześnie to właśnie w nim przede wszystkim szukamy uzasadnienia dla BP. Pytania o wpływ w największym stopniu służą ocenie wartości i sensu BP.

Wpływ na społeczność

Przykładowe obszary	Przykładowe pytania ewaluacyjne
aktywni obywatele	• W jakim stopniu i w jaki sposób udział w BP wpływa na postawy jego uczestników?• W jakim stopniu BP angażuje osoby wcześniej niedziałające społecznie i czy zachęca je do dalszego zaangażowania?
zaufanie, więzi i samoorganizacja	• W jakim stopniu i w jaki sposób BP sprzyja budowaniu więzi, zaufania i samoorganizacji mieszkańców?• Czy w wyniku BP pojawiły się nowe partnerstwa, organizacje lub inicjatywy?• Jak często sporządzanie wniosków sprzyjało zawiązywaniu nowych relacji sąsiedzkich, nawiązywaniu nowych kontaktów?

Wpływ na jakość rządzenia

Przykładowe obszary	Przykładowe pytania ewaluacyjne
trafne i sprawiedliwe decyzje	• Czy BP prowadzi do trafnych i sprawiedliwych decyzji? Dlaczego tak? Dlaczego nie? Co o tym sądzą uczestnicy procesu BP?• Jak zainteresowane strony oceniają z perspektywy czasu projekty wykonane w ramach BP?
nadzór obywatelski	• Czy wnioskodawcy interesują się realizacją swoich projektów? Czy są w kontakcie z urzędem? Jak układa się ta współpraca?

4.5. Stawianie pytań ewaluacyjnych

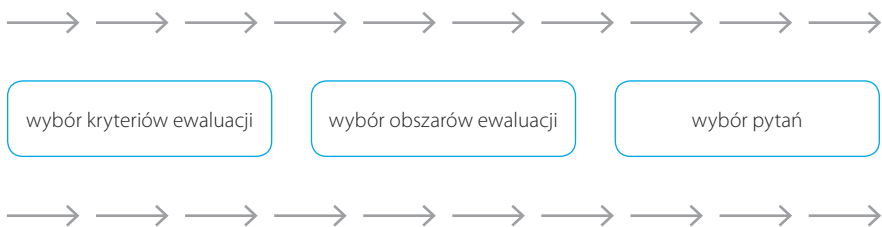
Każdy BP jest przedsięwzięciem nowatorskim, złożonym i pasjonującym, dlatego pytania ewaluacyjne łatwo jest mnożyć i można ułożyć ich bardzo długą listę. W ewaluacji nie da się jednak na nie wszystkie odpowiedzieć – trzeba dokonać mądrego wyboru. Na etapie planowania każdy zespół ewaluacyjny powinien samodzielnie się zastanowić, jakie pytania najbardziej pasują do sytuacji w jego gminie.

Wybór pytań ewaluacyjnych to istotny etap ewaluacji BP i zachęcamy do poświęcenia mu należytej uwagi. Wybrane pytania powinny się znaleźć w planie ewaluacji.

Wybór kryteriów ewaluacji. Radzimy zacząć od ogólnej dyskusji na temat kryteriów ewaluacji. Co zespół uważa za najważniejsze w procesie BP w danym roku? Czy ważne jest określenie skuteczności działań? A może wystarczy przyjrzenie się ich sprawności? Czy sprawdzono już zgodność procesu ze standardami? A może nadszedł już czas, by zastanowić się nad wpływem całego procesu BP na społeczność?

Rysunek 5. Tworzenie listy pytań ewaluacyjnych

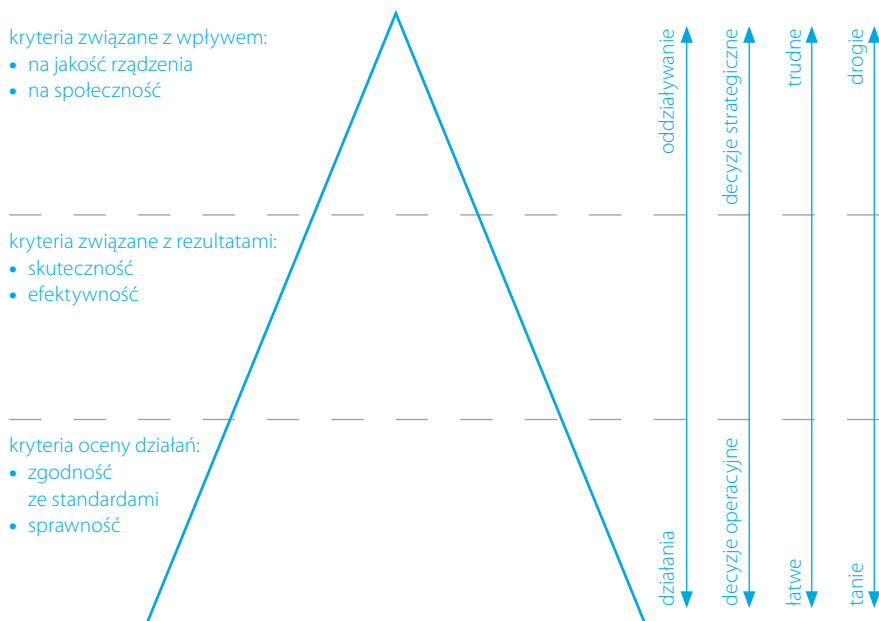
Najłatwiejsze w zastosowaniu są **kryteria oceny działań**. Przeważnie nie pociągają za sobą konieczności specjalnych badań lub analiz. Na większość pytań ewaluacyjnych może tu zwykle odpowiedzieć sam zespół ewaluacyjny (jeśli w jego skład wchodzi odpowiednie osoby). Zalecamy, aby zwłaszcza w gminach, które niedawno wprowadziły BP, część pracy poświęcić na zestawienie stanu faktycznego ze standardami – to pożyteczne i stosunkowo łatwe zadanie. Warto również znaleźć czas na omówienie sprawności działań – można w ten sposób łatwo zidentyfikować różne problemy w realizacji procesu BP.

Przyjrzenie się działaniom może poprawić ich jakość, jednak nie da się w ten sposób ocenić efektów. Dlatego w ewaluacji ważniejsze są **kryteria związane z rezultatami**. Ich zastosowanie pozwala zwrócić uwagę na skuteczność i efektywność działań, a także wskazać zarówno te elementy BP, które dobrze pełnią swoją funkcję, jak i te, które wymagają poprawy. Kryteria związane z rezultatami są jednak trudniejsze w zastosowaniu, gdyż ewaluacja przeprowadzana pod ich kątem zwykle wymaga wykonania badań lub analiz i jest bardziej czasochłonna oraz kosztowna.

Najważniejsze, ale jednocześnie najtrudniejsze do zastosowania są **kryteria związane z wpływem** procesu BP na jakość rządzenia i społeczność. Odpowiedź na stawiane tu pytania ewaluacyjne wymaga zazwyczaj dodatkowych badań i analiz, które mogą okazać się trudne, ponieważ mierzenie szerszego i długofalowego oddziaływania BP bywa skomplikowane. Jednocześnie jednak to właśnie „duże” pytania o wpływ są najciekawsze i mogą prowadzić do strategicznych decyzji dotyczących np. poszerzenia lub zawężenia zakresu procesu BP lub istotnych zmian w jego formule.

Zebrane w poradniku kryteria i pytania ewaluacyjne można uporządkować w formie piramidy (patrz rys. 6, s. 37). Jej fundament tworzą kryteria podstawowe, dotyczące oceny działań, na te podstawowe pytania łatwiej jest odpowiedzieć, a w wyniku ewaluacji można podejmować decyzje operacyjne poprawiające jakość procesu BP. Bliżej szczytu piramidy znajdują się kryteria i pytania odnoszące się do rezultatów i wpływu – są bardziej zasadnicze i prowadzą do strategicznych decyzji, ale jednocześnie wymagają więcej pracy i trudniejszych badań.

Rysunek 6. Piramida kryteriów ewaluacji

Wybór obszarów ewaluacji. Kiedy już wiadomo, jakie kryteria odpowiadają zainteresowaniom zespołu, pora zastanowić się nad wyborem obszarów ewaluacji. Na przyjrzenie się wszystkim obszarom z pewnością nie starczy czasu i pieniędzy. Jeśli zespół decyduje się na badanie rezultatów, musi zastanowić się, które z nich są w danym momencie najważniejsze. Czy trzeba sprawdzić skuteczność akcji informacyjnej? A może bardziej palącą kwestią jest przyjrzenie się jakości deliberacji? Podobnie, jeśli zespół interesuje się wpływem procesu BP, najlepiej wybrać jedno lub dwa zagadnienia szczególnie istotne dla danej miejscowości. Być może w politycznej dyskusji o BP ważny jest argument większej trafności decyzji podejmowanych bezpośrednio przez mieszkańców? A może potrzebne są raczej dowody wzmocnienia postaw obywatelskich?

Wybór pytań. Na tym etapie zachęcamy do korzystania z listy proponowanych pytań w załączniku na s. 70. Każdy proces BP jest nieco inny i wymaga indywidualnego podejścia, ale nasza propozycja jest dobrym punktem wyjścia do dalszej pracy. Tworząc listę pytań ewaluacyjnych, dobrze jest pamiętać, że nie wszystko da się przewidzieć. Czasem ewaluacja zaskakuje i przynosi odpowiedzi na pytania, których nie stawialiśmy. Ważna jest więc otwarta postawa, ciekawość i uwaga – prowadząc ewaluację, trzeba przede wszystkim uważnie słuchać.

4.6. Wskaźniki

Pytania ewaluacyjne stawiane są zazwyczaj w dość ogólnym brzmieniu. Są dzięki temu zwięzłe, ale tracą na precyzji i konkretności. Z tego względu zazwyczaj dookreślamy ich znaczenie, stosując wskaźniki. Aby uniknąć nieporozumień, zespół ewaluacyjny powinien uzgodnić odpowiednie wskaźniki dla kluczowych pytań. Przykładowo, badając „uczestnictwo głosujących”, możemy zadać pytania: „Jaka jest charakterystyka społeczno-demograficzna głosujących? Które grupy mieszkańców nie są reprezentowane?”, a wskaźnikiem może być „procent głosujących według płci, wieku, wykształcenia i aktywności zawodowej”. Czytelnik znajdzie propozycje wskaźników na s. 70–81, w sąsiedztwie zebranych kryteriów i pytań ewaluacyjnych. Zastosowanie wskaźnika wymaga zazwyczaj stworzenia odpowiedniego narzędzia do zbierania informacji (np. kwestionariusza).

Wskaźniki to wytyczne mówiące, jakich dokładnie danych potrzebujemy, aby odpowiedzieć na pytanie ewaluacyjne; sprowadzają ogólne pojęcia do obserwowalnych i uchwytanych faktów, umożliwiając ich pomiar.

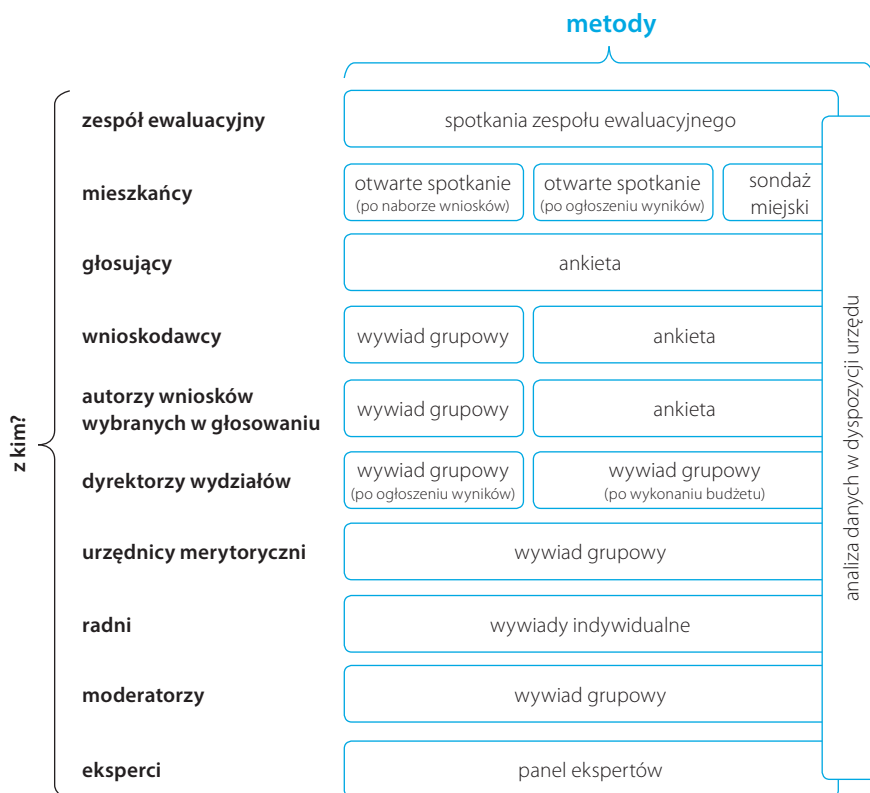
W załączniku na s. 70 można znaleźć **propozycje wskaźników powiązanych z poszczególnymi pytaniami ewaluacyjnymi**. Mogą się one przydać na etapie przekładania pytań ewaluacyjnych na narzędzia badawcze.

5. Metody zbierania informacji

5.1. Uwagi wstępne

W tym rozdziale przedstawiamy zwięzły opis metod, które mogą znaleźć zastosowanie w ewaluacji BP. Poszczególne metody odpowiadają na różne pytania ewaluacyjne i przynoszą różnego rodzaju wiedzę. Ewaluacja nie wymaga zastosowania ich wszystkich – byłyby to bardzo pracochłonne i drogie. Ważnym zadaniem zespołu ewaluacyjnego jest właściwy dobór metod, który będzie odpowiedni do potrzeb danej gminy i procesu BP.

Rysunek 7. Metody ewaluacji BP

Wybierając metody, zespół ewaluacyjny powinien brać pod uwagę przede wszystkim:

- pytania ewaluacyjne,
- ograniczenia budżetowe,
- ograniczenia czasowe.

Przy wyborze metod nie można tracić z oczu postawionych przez zespół pytań ewaluacyjnych. To najważniejsza zasada, której należy pilnować. Należy stosować te i tylko te metody, które przyniosą odpowiedź na postawione pytania. W zależności od pytania ewaluacyjnego korzystać będziemy z różnych źródeł informacji (np. o ocenę wzoru wniosku spytamy wnioskodawców, a o trudności napotkane przy realizacji wybranych projektów – urzędników) i różnych technik (np. zrobimy ankietę, jeśli potrzebne są dane ilościowe, a wywiad grupowy, jeśli interesują nas pogłębione opinie).

Więcej porad, jak wybrać metody ewaluacji BP, można znaleźć w: Ł. Ostrowski, M. Wiśnicka, *Ewaluacja. Jak to się robi? Poradnik dla Programów PAFW*, s. 51–54.

Zamieszczone niżej opisy metod nie obejmują pełnej listy pytań ewaluacyjnych związanych z daną metodą. Lista ta byłaby zbyt długa, przy każdej metodzie podajemy więc tylko przykładowe, najważniejsze zagadnienia. Na stronie Laboratorium Partycypacji Obywatelskiej można jednak znaleźć arkusz kalkulacyjny ułatwiający wybór metod na podstawie szczegółowej listy pytań ewaluacyjnych, umieszczonej w załączniku na s. 70. Zachęcamy do jego stosowania.

Warto w tym miejscu przypomnieć, że pytania ewaluacyjne nie są pytaniami, które zadajemy respondentom. Przygotowanie każdego badania polega m.in. na „przetłumaczeniu” pytań ewaluacyjnych na język ankiety, scenariusza wywiadu lub innego narzędzia zbierania informacji. Opis metod w tym rozdziale nie zawiera narzędzi badawczych (np. wzorów ankiet i scenariuszy wywiadów) – byłby to zbyt obszerny materiał. Przykładowe narzędzia można jednak znaleźć na stronie Laboratorium Partycypacji Obywatelskiej.

Arkusz kalkulacyjny wyboru metod zbierania informacji oraz przykładowe narzędzia badawcze można znaleźć na stronie Laboratorium Partycypacji Obywatelskiej: <http://bp.partycypacjaobywatelska.pl/ewaluacja/bp/>

5.2. Techniki zbierania informacji

Rzut oka na zestawienie proponowanych metod wystarczy, by zauważyć, że wiele z nich opiera się na jednym z trzech podstawowych sposobów zbierania informacji stosowanych w badaniach społecznych: wywiadzie indywidualnym, wywiadzie grupowym oraz ankiecie. Krótko charakteryzujemy te techniki.

Wywiad indywidualny

Wywiad indywidualny to 1–2-godzinna rozmowa „badacza” z wybraną osobą przeprowadzana na podstawie przygotowanego wcześniej scenariusza. W trakcie wywiadu respondent ma dużo czasu na swobodną wypowiedź. Jest to więc dobra metoda, gdy interesuje nas dokładny opis sytuacji lub relacja wydarzeń. Wywiad pozwala poznać i zrozumieć opinie, oceny, odczucia, postawy, oczekiwania, motywacje. Celem rozmowy jest pogłębienie wiedzy na dany temat, dlatego inaczej niż w ankiecie respondent nie wybiera odpowiedzi z wcześniej przygotowanej listy, ale proszony jest o samodzielną, pogłębioną opinię. Wywiad zwykle nagrywany jest na dyktafon – dzięki temu „badacz” całą uwagę może poświęcić na rozmowę, nie ryzykując utraty ważnych informacji. Na podstawie nagrania sporządzana jest notatka lub transkrypcja wypowiedzi.

Więcej o wywiadach indywidualnych można znaleźć np. w: S. Kvale, *Prowadzenie wywiadów*, przeł. A. Dziuban, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.

Wywiad grupowy

Wywiad grupowy to nieco dłuższa, trwająca 1,5–2 godzin moderowana rozmowa badacza z celowo wybraną grupą 6–8 osób. Również w tym wypadku rozmowa toczy się w oparciu o scenariusz przygotowany na podstawie pytań ewaluacyjnych, jest nagrywana, a następnie analizowana.

Wywiad grupowy stosuje się, gdy rozmowa między uczestnikami może ich skłonić do większej otwartości, pomóc im w przypomnieniu sobie i nazwaniu swoich doświadczeń oraz ukształtowaniu opinii. Za wywiadem grupowym przemawia

również znaczna oszczędność czasu w porównaniu do dość czasochłonných rozmów indywidualnych.

Więcej o wywiadach grupowych można znaleźć np. w: D. Maison, *Zogniskowane wywiady grupowe. Jakościowa metoda badań marketingowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.

Ankieta

Ankiety stosuje się, gdy przedmiot badania jest dość dobrze znany, ale interesuje nas częstość występowania jakiejś opinii, cechy lub zachowania. W badaniu ankietowym pytamy więc większą liczbę osób, a pytania, które zadajemy na podstawie standaryzowanego kwestionariusza, są konkretne i przede wszystkim w formie zamkniętej (z uprzednio określonymi możliwościami odpowiedzi).

W proponowanych przez nas zastosowaniach ankietę najwygodniej jest przeprowadzić przez internet lub przez telefon. Obecnie dostępnych jest wiele prostych, darmowych narzędzi do realizacji ankiet internetowych, jak np. LimeSurvey, Ankieta.pl czy formularze Google. Badanie ankietowe może być realizowane ze wszystkimi osobami, których opinię chcemy poznać, lub tylko z wybraną grupą osób, tzw. próbą. Ograniczenie się do próby przynosi dużą oszczędność czasu i środków, a jednocześnie, przy zachowaniu pewnych zasad, pozwala wyciągać rzetelne wnioski co do opinii całej badanej grupy.

Dla rzetelności danych ankietowych bardzo ważny jest stopień realizacji badania, tzn. odsetek ankiet zrealizowanych w stosunku do ankiet zaplanowanych. Ankiety o niskim stopniu realizacji przynoszą wiedzę o wątpliwej wartości, istnieje bowiem ryzyko, że osoby, które nie wzięły udziału w badaniu, mają całkiem inną opinię niż odpytani respondenci. Z tego względu zazwyczaj większą wartość ma badanie przeprowadzone na niewielkiej próbie, lecz zrealizowane w wysokim stopniu, niż ankieta skierowana do całej interesującej nas grupy, na którą odpowie niewielki odsetek zaproszonych (np. 30 procent). Niestety tanie i popularne obecnie ankiety internetowe mają zazwyczaj niewielką stopę zwrotu (tzn. odpowiada na nie niewiele osób) – dlatego stosując tę technikę, warto w miarę możliwości zarezerwować czas i środki na pracę osób, które będą się osobiście kontaktować z respondentami i przypominać im o ankiecie.

5.3. Spotkania zespołu ewaluacyjnego

Czas	4 dni x liczba spotkań
Pracochłonność/koszt	mała
Trudność	mała

Ewaluacja to przede wszystkim systematyczna refleksja nad podejmowanym działaniem i jego rezultatami. Dlatego pierwszą metodą ewaluacji BP, którą polecamy w tym poradniku, jest praca w czasie spotkań zespołu ewaluacyjnego. To metoda podstawowa i najważniejsza, a jednocześnie najtańsza i szybko przynosząca wyniki. Dla dokonania oceny na pewnym podstawowym poziomie często wystarczy sama dyskusja i uporządkowanie wiedzy, którą członkowie zespołu już posiadają.

Aby nadać tej refleksji uporządkowany charakter, praca zespołu powinna rozpocząć się od postawienia istotnych pytań ewaluacyjnych, a następnie skupiać na systematycznym udzielaniu na nie odpowiedzi. Jeśli to możliwe, odpowiedzi należy udzielić na podstawie danych pochodzących z badań i analiz (opisanych poniżej). Brak badań nie oznacza jednak, że zespół nie może podjąć dyskusji i próby zmierzenia się z tymi pytaniami. Odpowiedź udzielona w oparciu o wiedzę i doświadczenie członków również ma wartość – nawet jeśli jest tylko przybliżona, subiektywna i obciążona ryzykiem błędu.

5.4. Otwarte spotkanie z mieszkańcami

WARIANTY	po naborze wniosków
	po ogłoszeniu wyników
Rodzaj	jakościowe
Czas	1 tydzień
Pracochłonność/koszt	średnia
Trudność	średnia

Co to jest?

Otwarte spotkanie z mieszkańcami to rodzaj ogólnodostępnych konsultacji, w czasie których uczestnicy mogą wyrazić opinie na temat BP, jego przebiegu i skutków. Na spotkanie zostają zaproszeni wszyscy zainteresowani mieszkańcy.

Dyskusja prowadzona jest przez moderatora i przebiega według przygotowanego wcześniej scenariusza. Jeśli na spotkanie przyjdzie dużo osób (ponad kilkanaście), uczestników można podzielić na grupy.

Istnieje ryzyko, że niektórzy mieszkańcy potraktują spotkanie jako okazję do „załatwienia swojej sprawy z urzędem”. Dlatego jest ważne, by na początku spotkania podkreślić, że służy ono zebraniu informacji, które zostaną wykorzystane do ulepszenia BP w kolejnych jego edycjach, a nie rozpatrywaniu indywidualnych problemów.

Przykład:

W czasie ewaluacji BP w Gdyni otwarte spotkania okazały się dobrym sposobem, aby określić różnego rodzaju mankamenty procedury realizacji budżetu. Mieszkańcy chętnie dzielili się swoimi spostrzeżeniami, ale również sami zaproponowali interesujące rozwiązanie zaobserwowanego przez siebie problemu: inny, mniej konfrontacyjny sposób głosowania.

Po co?

W zależności od momentu zastosowania metoda służy zebraniu informacji na takie tematy jak:

WARIANT po naborze wniosków	WARIANT po ogłoszeniu wyników
• Jak mieszkańcy oceniają przyjęte zasady BP oraz pracę zespołu ds. BP?• Jak mieszkańcy oceniają akcję informacyjno-edukacyjną?• Jak mieszkańcy oceniają możliwość deliberacji?• Jak mieszkańcy oceniają zasady zgłaszania projektów, wsparcie i kontakt z urzędem na tym etapie?	• Jak zainteresowani mieszkańcy oceniają procedurę weryfikacji projektów?• Jak mieszkańcy oceniają procedurę głosowania?• Jak BP sprawdza się jako mechanizm rozdzielania środków?

Kiedy?

Przeprowadzenie takiego spotkania ma sens w dwóch momentach – po naborze wniosków oraz po ogłoszeniu wyników głosowania, a wybór jednego

z tych terminów zależy od pytań ewaluacyjnych. Warto jednak zorganizować dwa spotkania, aby rozmawiać z mieszkańcami „na gorąco”, kiedy pamiętają jeszcze swoje wrażenia z niedawno zakończonych etapów procesu BP.

Jeśli jednak można zorganizować tylko jedno spotkanie, lepiej wyznaczyć jego termin po ogłoszeniu wyników. Należy wówczas, o ile czas na to pozwoli, poruszyć zagadnienia związane ze wszystkim etapami procesu BP – od podjęcia decyzji o jego wprowadzeniu aż do ogłoszenia wyników głosowania.

Co jest potrzebne?

Otwarte spotkanie wymaga dobrej akcji informacyjnej – zaproszenie na nie powinno dotrzeć do jak największej liczby mieszkańców. Można w tym celu wykorzystać zarówno lokalne media, jak i strony internetowe bezpośrednio związane z BP (np. fanpage budżetu na portalach społecznościowych). Potrzebne są również: moderator, scenariusz spotkania, sala oraz dyktafon.

5.5. Sondaż miejski

Rodzaj	ilościowe
Czas	4–6 tygodni
Pracochłonność/koszt	bardzo duża
Trudność	duża

Co to jest?

Sondaż miejski polega na zebraniu informacji od wybranych losowo mieszkańców gminy i przeprowadzany jest na podstawie standaryzowanego kwestionariusza. Stosuje się w tym celu różne techniki – ankieta może być wypełniana przez telefon (tzw. CATI⁸) lub podczas spotkania z ankierem w domu respondenta (tzw. PAPI⁹ lub CAPI¹⁰). Dobrze przeprowadzony sondaż pozwala na sformułowanie wniosków na temat całej populacji mieszkańców gminy uprawnionych do uczestnictwa w BP.

⁸ CATI – Computer Assisted Telephone Interview, czyli wspomagany komputerowo wywiad telefoniczny.

⁹ PAPI – Paper & Pen Personal Interview, czyli wywiad osobisty prowadzony przez ankiera.

¹⁰ CAPI – Computer Assisted Personal Interviewing, czyli wspomagany komputerowo wywiad osobisty.

Po co?

Sondaż miejski przynosi wiedzę na temat opinii mieszkańców o przebiegu i skutkach wprowadzenia BP. Sprawdza skuteczność akcji informacyjno-edukacyjnej – pozwala się dowiedzieć, jak wielu mieszkańców wie o BP oraz czy mieszkańcy rozumieją i popierają ten mechanizm.

Sondaż pomaga też w ustaleniu, w jaki sposób BP wpływa na postawę i wiedzę obywatelską mieszkańców, czy i w jaki sposób sprzyja tworzeniu więzi i samoorganizacji społeczności oraz jak zmienia stosunek mieszkańców do władz lokalnych.

Przykład:

W Gdyni i Krakowie sondaż pozwolił m.in. odpowiedzieć na kluczowe dla promocji BP pytania, do jak szerokiego grona mieszkańców dotarła informacja o budżecie, za pośrednictwem jakich kanałów oraz czy mieszkańcy poznali dobrze zasady uczestnictwa w BP.

Kiedy?

Najlepszym momentem na przeprowadzenie sondażu jest czas po głosowaniu. Respondentów można wówczas zapytać o ocenę wszystkich etapów procesu BP. Jeśli budżet funkcjonuje kolejny rok z rzędu, w kwestionariuszu można również ująć pytania o ocenę wykonania BP z poprzednich lat oraz o długookresowe skutki jego wprowadzenia.

Co jest potrzebne?

Sondaż to metoda bardzo wymagająca. Niezależnie od tego, czy jest przeprowadzany przez telefon czy osobiście – aby można było na jego podstawie formułować wnioski na temat całej populacji – muszą być przestrzegane określone procedury doboru uczestników i zbierania danych.

Ponadto wymaga on też znacznych zasobów (np. osób zbierających informacje) oraz wiedzy potrzebnej do rzetelnej analizy danych. Dlatego radzimy stosować tę metodę przy współpracy z podmiotami, które są przygotowane do podjęcia tego wyzwania zarówno pod względem organizacyjnym (np. mają własną sieć ankieterską albo studio telefoniczne), jak i merytorycznym (znają sposoby przeprowadzenia analiz statystycznych).

5.6. Ankieta skierowana do głosujących

Rodzaj	ilościowe
Czas	5 tygodni
Pracochłonność/koszt	duża
Trudność	duża

Co to jest?

Choć mieszkańcy mają wiele możliwości włączenia się w BP, to udział w głosowaniu na projekty zgłoszone w ramach budżetu stanowi formę uczestnictwa, która wymaga najmniej zaangażowania i jest najbardziej powszechna. Proponowana ankieta dostarcza danych ilościowych na temat wpływu BP na głosujących oraz ich oceny procesu.

Ankieta realizowana jest na reprezentatywnej próbie głosujących. Może być przeprowadzana przez internet lub telefonicznie, z wykorzystaniem kontaktów pozyskanych przy okazji głosowania. Gdy dane kontaktowe są udostępniane, dobrze jest dokonać losowego lub celowego doboru próby do badania. Gdy nie mamy dostępu do takich danych, ankieta powinna się wyświetlać w internecie bezpośrednio po wzięciu udziału w głosowaniu. W tym drugim wypadku należy jednak zwrócić szczególną uwagę, w jakim stopniu profil demograficzny (wiek, płeć) osób biorących udział w badaniu odpowiada profilowi demograficznemu wszystkich głosujących.

Warunkiem przeprowadzenia ankiety jest zgoda głosujących na wykorzystanie ich danych w badaniu ewaluacyjnym. Aby ją uzyskać, można np. umieścić opcjonalną formułę takiej zgody na karcie do głosowania na projekty zgłoszone w ramach BP.

Po co?

Aby dowiedzieć się m.in.:

- Jak wnioskodawcy oceniają sposób wyboru, skład i pracę zespołu ds. BP?
- Jak oceniają zasady BP?
- Jak oceniają akcję informacyjno-edukacyjną?
- Jak oceniają deliberację w procesie BP?
- Jak oceniają głosowanie?

- Jak oceniają kontakt z urzędnikami i władzami lokalnymi podczas procesu BP?
- Jak udział w BP wpływa na wiedzę i postawy głosujących?
- Jak udział w BP wpływa na ich związki z sąsiadami i społecznością?

Kiedy?

Bezpośrednio lub niedługo po zakończeniu głosowania.

Co jest potrzebne?

- Lista głosujących zawierająca ich dane kontaktowe (adres email i/lub numer telefonu),
- Zgoda wnioskodawców na przetwarzanie danych osobowych na potrzeby badania ewaluacyjnego (prośbę o zgodę najlepiej umieścić w formularzu do głosowania),
- Informacja o strukturze demograficznej głosujących (na podstawie numerów PESEL wpisanych we wniosku).

5.7. Wywiady grupowe z wnioskodawcami

Rodzaj	jakościowe
Czas	2–4 tygodnie
Pracochłonność/koszt	średni
Trudność	średnia

Co to jest?

Wywiad umożliwia ocenę procesu BP z perspektywy wnioskodawców (od rozpoczęcia danej edycji aż do głosowania). Przez wnioskodawców rozumimy tu wszystkie osoby, które złożyły wniosek o udział w BP: zarówno te, których wnioski zostały w głosowaniu wybrane, jak i te, których wnioski odpadły. W wersji oszczędnej można przeprowadzić jeden wywiad grupowy, warto jednak zwiększyć tę liczbę do dwóch lub trzech i zaprosić na spotkania różne grupy osób (np. młodzież,

seniorów itp.). W wypadku jednego wywiadu należy zadbać o zróżnicowanie uczestników, tak aby poznać różne punkty widzenia.

Po co?

Aby dowiedzieć się m.in.:

- Jak wnioskodawcy oceniają sposób wyboru, skład i pracę zespołu ds. BP?
- Jak oceniają zasady BP?
- Jak oceniają akcję informacyjno-edukacyjną?
- Jak oceniają deliberację w procesie BP?
- Jak oceniają etap zgłaszania wniosków?
- Jak oceniają etap weryfikacji wniosków?
- Jak oceniają swój kontakt z urzędnikami i władzami lokalnymi?
- Jak udział w BP wpływa na wiedzę i postawy wnioskodawców? Jak udział w BP wpływa na ich związki z otoczeniem społecznym?

Kiedy?

Po zakończeniu głosowania, gdy pamięć o udziale w procesie BP jest jeszcze świeża. Najlepiej – przed ogłoszeniem wyników, aby sukces lub niepowodzenie nie zniekształciły opinii.

Co jest potrzebne?

- Lista wnioskodawców (najlepiej z informacją o wieku i płci oraz czy złożony projekt został dopuszczony do głosowania/wybrany do realizacji).

5.8. Ankieta skierowana do wnioskodawców

Rodzaj	ilościowe
Czas	5 tygodni
Pracochłonność/koszt	duża
Trudność	duża

Co to jest?

Ankieta ta pozwala na ocenę procesu BP z perspektywy wnioskodawców, umożliwia też ocenę wpływu BP na autorów wniosków oraz, w pewnym zakresie, na społeczność gminy. W odróżnieniu od wywiadów grupowych dostarcza odpowiedzi w kategoriach ilościowych, co pozwala ocenić skalę zjawisk. Przez wnioskodawców rozumiemy tu wszystkie osoby, które złożyły wniosek o udział w BP: zarówno te, których wnioski zostały w głosowaniu wybrane, jak i te, których wnioski odpadły.

Przykład:

W Krakowie ankieta pozwoliła zebrać dodatkowe informacje na temat wykształcenia wnioskodawców, ich aktywności społecznej i dotychczasowych doświadczeń w pozyskiwaniu środków na realizację pomysłów. Wnioskodawcy okazali się grupą o ponadprzeciętnym kapitale kulturowym, często z doświadczeniem w działalności w organizacjach pozarządowych. Jednocześnie proces BP zaktywizował pewną grupę osób, dla których było to zupełnie nowe doświadczenie, co uznane zostało za duży sukces budżetu.

Po co?

Aby dowiedzieć się m.in.:

- Jak wnioskodawcy oceniają sposób wyboru, skład i pracę zespołu ds. BP?
- Jak oceniają zasady BP?
- Jak oceniają akcję informacyjno-edukacyjną?
- Jak oceniają deliberację w procesie BP?
- Jak oceniają etap zgłaszania wniosków?

- Jak oceniają etap weryfikacji wniosków?
- Jak oceniają swój kontakt z urzędnikami i władzami lokalnymi?
- Jak udział w BP wpływa na wiedzę i postawy wnioskodawców?
- Jak udział w BP wpływa na ich związki z sąsiadami i lokalną społecznością?

Kiedy?

Po zakończeniu głosowania, gdy pamięć o udziale w procesie BP jest jeszcze świeża. Najlepiej – przed ogłoszeniem wyników, aby sukces lub niepowodzenie nie zniekształciły opinii.

Co jest potrzebne?

- Lista wnioskodawców zawierająca ich dane kontaktowe (adres email i/lub numer telefonu),
- Zgoda wnioskodawców na przetwarzanie danych osobowych na potrzeby badania ewaluacyjnego (prośbę o zgodę najlepiej umieścić w formularzu zgłoszeniowym projektu),
- Informacja o strukturze demograficznej wnioskodawców (na podstawie numerów PESEL wpisanych we wniosku).

5.9. Wywiad grupowy z autorami realizowanych projektów

Rodzaj	jakościowe
Czas	2–4 tygodnie
Pracochłonność/koszt	średni
Trudność	średnia

Co to jest?

Wywiad umożliwia ocenę przebiegu realizacji projektów wybranych w BP z perspektywy ich autorów. Respondentami w tym badaniu są tylko ci wnioskodawcy, których projekty zostały przyjęte do realizacji. W wersji oszczędnej można przeprowadzić jeden wywiad grupowy, jednak lepiej zwiększyć tę liczbę do dwóch lub trzech.

Warto przy tym zadbać, by w wywiadzie brali udział wnioskodawcy różnego typu projektów – inwestycyjnych, „miękkich”, lokalnych, ogólnomiejskich itd.

Po co?

Aby dowiedzieć się m.in.:

- Czy i w jaki sposób wnioskodawcy monitorują postępy w realizacji projektów?
- Jak oceniają realizację projektów?
- Jakie trudności na etapie realizacji projektów napotkali?
- Jak udział w BP wpływa na wiedzę i postawy wnioskodawców?
- Jak udział w BP wpływa na ich związki z sąsiadami i społecznością lokalną?
- Jak wnioskodawcy oceniają swój kontakt z urzędnikami i urzędem?

Kiedy?

Po zakończeniu realizacji projektów sfinansowanych z BP.

Co jest potrzebne?

- Lista wnioskodawców, których projekty zostały zrealizowane (najlepiej z informacją o wieku i płci).

5.10. Ankieta skierowana do autorów wniosków wybranych w głosowaniu

Rodzaj	ilościowe
Czas	5 tygodni
Pracochłonność/koszt	duża
Trudność	duża

Co to jest?

Respondentami ankiety są tylko ci wnioskodawcy, których projekty zostały wybrane do realizacji. Mogą oni ocenić jej przebieg oraz kontakt z urzędem. Można też ich zapytać, jaki wpływ miało na nich uczestnictwo w BP. W odróżnieniu od

wywiadu grupowego ankietą z udziałem wnioskodawców dostarczy odpowiedzi w kategoriach ilościowych, na temat skali zjawisk.

Po co?

Aby dowiedzieć się m.in.:

- Jak wielu wnioskodawców monitoruje postępy w realizacji projektów?
- Jak wnioskodawcy oceniają realizację projektów?
- Jakie trudności na etapie realizacji projektów napotkali?
- Jak udział w BP wpływa na wiedzę i postawy wnioskodawców?
- Jak udział w BP wpływa na ich związki z sąsiadami i społecznością lokalną?
- Jak wnioskodawcy oceniają swój kontakt z urzędnikami i urzędem?

Kiedy?

Po zakończeniu realizacji projektów sfinansowanych z BP.

Co jest potrzebne?

- Lista wnioskodawców, których wnioski zostały wybrane do realizacji, zawierająca ich dane kontaktowe (adres email i/lub numer telefonu),
- Zgoda wnioskodawców na przetwarzanie danych osobowych na potrzeby badania ewaluacyjnego (prośbę o zgodę najlepiej umieścić w formularzu zgłoszeniowym projekcie),
- Informacja o strukturze demograficznej wnioskodawców (na podstawie numerów PESEL wpisanych we wniosku).

5.11. Wywiady z dyrektorami wydziałów

WARIANTY	po realizacji wybranych projektów
	po ogłoszeniu wyników
Rodzaj	jakościowe
Czas	2–4 tygodnie
Pracochłonność/koszt	średni
Trudność	średnia

Co to jest?

W tej metodzie pytania kierujemy do dyrektorów wydziałów w urzędzie gminy. Urzędy różnią się strukturą, więc określenie „dyrektor wydziału” nie jest uniwersalne i nie posługujemy się nim tu w ścisłym sensie. Chodzi o osoby pełniące funkcje kierownicze w gminie i odpowiedzialne za wykonanie projektów wybranych w BP. Mamy tu więc na myśli również „dyrektorów biur”, „dyrektorów jednostek organizacyjnych miasta” itp.

Wywiady mogą być prowadzone indywidualnie lub zbiorowo jako jeden wywiad grupowy. Rozmowy indywidualne przynoszą więcej informacji, ale są bardziej pracochłonne. Rozmowa w grupie nie tylko zajmuje mniej czasu, lecz także zachęca dyrektorów do przyjęcia wspólnego stanowiska – szybko ujawnia kwestie sporne oraz obszary jednomyślności. Radzimy więc stosować tu wywiad grupowy, ale jeśli trudno go zorganizować, wywiady indywidualne też spełnią swoją funkcję. Można rozmawiać ze wszystkimi dyrektorami odpowiedzialnymi za wykonanie zadań dotyczących BP lub wybrać tylko te wydziały, które wykonują najwięcej zadań.

Po co?

W zależności od momentu zastosowania metoda przyniesie odpowiedź na następujące pytania:

WARIANT po realizacji wybranych projektów	WARIANT po ogłoszeniu wyników
• Jak BP wpływa na realizację zadań gminy?• Jak BP wpływa na sposób działania urzędu?• Jak BP wpływa na decyzje podejmowane w urzędzie poza BP?• Jak urząd wykonuje projekty w ramach BP i jakie trudności napotyka?• Jak układała się współpraca z wnioskodawcami w czasie realizacji ich projektów?• Jakich nakładów wymagał BP?	• Jak BP wpływa na podział środków w budżecie?• Jaką nową wiedzę i pomysły przynosi BP?• Jak ta wiedza wpływa na inne decyzje podejmowane w urzędzie?• Jak urzędnicy oceniają procedurę zgłaszania projektów, ich weryfikacji i głosowania na nie?• Jakich nakładów wymagał BP?

Kiedy?

Jeśli BP funkcjonuje kolejny rok z rzędu, oba warianty można połączyć w jednym badaniu. W wywiadach przeprowadzanych po ogłoszeniu wyników głosowania można rozmawiać również na temat wykonania zadań zaplanowanych we wcześniejszych edycjach BP.

Co jest potrzebne?

- Zgoda i czas dyrektorów wydziałów na badanie,
- Moderator,
- Scenariusz wywiadu,
- Dyktafon,
- Sala.

5.12. Wywiad grupowy z urzędnikami merytorycznymi

Rodzaj	jakościowe
Czas	2–3 tygodnie
Pracochłonność/koszt	średni
Trudność	średnia

Co to jest?

Źródłem informacji są w tym wypadku „urzędnicy merytoryczni”, czyli urzędnicy zajmujący się weryfikacją zgłaszanych projektów, a następnie – ich realizacją (wyłączając osoby pełniące funkcje kierownicze). Ich punkt widzenia jest istotny, ponieważ znają oni dobrze proces weryfikacji od strony praktycznej i rozumieją wyzwania związane z realizacją projektów zgłaszanych przez mieszkańców. Wiedzą również, jak wyglądają kontakty wnioskodawców z urzędem. W zależności od liczby takich urzędników można przeprowadzić jeden lub więcej wywiadów grupowych.

Po co?

Aby dowiedzieć się m.in.:

- Jak urzędnicy oceniają zasady zgłaszania projektów?
- Jak urzędnicy oceniają proces weryfikacji projektów?
- Jak przebiega realizacja projektów w ramach BP oraz jakie trudności się z tym wiążą?
- Jak mieszkańcy monitorują przebieg realizacji projektów?
- Jak wygląda kontakt urzędników z mieszkańcami przy okazji BP?
- Jak urzędnicy oceniają zasady przyjęte w BP?
- Jak BP wpływa na funkcjonowanie urzędu?
- Czy BP przynosi nową wiedzę i pomysły i czy są one wykorzystywane przez urząd?

Kiedy?

Wywiad z urzędnikami merytorycznymi przyniesie najwięcej informacji, jeśli przeprowadzi się go po zrealizowaniu projektów zaplanowanych w ramach BP. Jeśli BP funkcjonuje kolejny rok z rzędu, najlepszy jest moment po zakończeniu weryfikacji projektów. Wówczas można porozmawiać o świeżych doświadczeniach z weryfikacji, a także poprosić o wnioski z realizacji projektów wybranych w poprzednich latach.

Co jest potrzebne?

- Zgoda zwierzchników osób zaproszonych do badania,
- Lista urzędników zajmujących się obsługą BP,
- Moderator,
- Scenariusz wywiadu,
- Dyktafon,
- Sala.

5.13. Wywiady z radnymi

Rodzaj	jakościowe
Czas	2–4 tygodnie
Pracochłonność/koszt	średni
Trudność	średnia

Co to jest?

Wprowadzenie BP zawsze jest decyzją polityczną dotyczącą sposobu zarządzania gminą. Dlatego też w trakcie ewaluacji BP warto przeprowadzić rozmowy z przedstawicielami wszystkich klubów istniejących w radzie gminy. W przypadku radnych radzimy przeprowadzać wywiady indywidualnie, dzięki temu unikniemy sytuacji, że rozmowę będą utrudniały animozje polityczne przeniesione z forum rady.

Po co?

Aby dowiedzieć się m.in.:

- W jakim stopniu radni zgadzają się co do celów i zasad BP? Jak kształtują się stanowiska polityczne wokół BP?
- Jak radni oceniają wpływ BP na realizację zadań gminy i czy ich zdaniem BP prowadzi do trafnego i sprawiedliwego podziału środków publicznych?
- W jaki sposób BP wpływa na funkcjonowanie samorządu?
- Czy BP dostarcza radnym wiedzy o potrzebach społecznych i jak radni z niej korzystają?
- Jak radni oceniają skład, pracę i sposób wyboru zespołu ds. BP?
- Jak radni oceniają poszczególne etapy procesu (informację, deliberację, weryfikację, głosowanie)?
- Jak BP wpływa na kontakt radnych z mieszkańcami?

Kiedy?

Wywiady z radnymi dotyczą przede wszystkim spraw podstawowych – ogólnej oceny zasadności stosowania mechanizmu BP oraz jego wpływu na samorząd. Z tego względu warto je przeprowadzić już po zrealizowaniu projektów w danej edycji BP, kiedy radni mają pełny obraz sytuacji.

Co jest potrzebne?

- Lista kontaktów do radnych,
- Moderator,
- Scenariusz wywiadu,
- Dyktafon.

5.14. Wywiad grupowy z moderatorami spotkań z mieszkańcami

Rodzaj	jakościowe
Czas	2 tygodnie
Pracochłonność/koszt	mała
Trudność	mała

Co to jest?

Elementem niektórych BP są spotkania z mieszkańcami, podczas których np. przedstawiane są reguły całego procesu lub dyskutowane potrzeby mieszkańców. Spotkania te zazwyczaj prowadzone są przez moderatorów. Mogą być nimi urzędnicy, radni lub osoby specjalnie wynajęte do tego celu. Moderatorzy są cennym źródłem wiadomości na temat przebiegu deliberacji w BP, dlatego warto z nimi przeprowadzić wywiad grupowy.

Po co?

Moderatorzy mogą dostarczyć informacji pozwalających na ocenę przebiegu deliberacji w procesie BP oraz wskazać na wczesnym etapie procesu te jego założenia, które sprawiają mieszkańcom trudność.

Kiedy przeprowadzić wywiad?

W krótkim czasie po zakończeniu spotkań.

Co jest potrzebne?

- Kontakty do moderatorów,
- Moderator,
- Scenariusz wywiadu,
- Dyktafon,
- Sala.

5.15. Panel ekspertów

Rodzaj	jakościowe
Czas	1 tydzień
Pracochłonność/koszt	średnia
Trudność	mała

Co to jest?

Panel ekspertów to 2–4-godzinna moderowana dyskusja w gronie 6–10 osób mających szczegółową, specjalistyczną wiedzę na temat BP w ogólności oraz w danej gminie. Do panelu ekspertów zaprosić można cieszących się autorytetem przedstawicieli uniwersytetu, działaczy społecznych oraz urzędników. Powinny się w nim znaleźć osoby doskonale znające gminę oraz historię wprowadzania w niej BP. Warto również zaprosić ekspertów od partycypacji spoza gminy, którzy wniosą do dyskusji specjalistyczną wiedzę oraz bezstronną, zewnętrzną perspektywę. W spotkaniu mogą brać udział członkowie zespołu ewaluacyjnego, ale rdzeń panelu powinni stanowić eksperci spoza zespołu.

Po co?

Panel ekspercki podejmuje najbardziej fundamentalne, a jednocześnie najtrudniejsze pytania o wpływ BP i zasadność stosowania tego mechanizmu. Panel warto przeprowadzić, aby poznać ekspercką opinię m.in. w następujących sprawach:

- Jak BP wpływa na realizację zadań gminy?
- Jak BP wpływa na standardy działania urzędu?
- Jaką nową wiedzę o potrzebach społecznych przyniósł BP?
- Jak BP wpływa na społeczność lokalną: aktywność i umiejętności obywatelskie, więzi i samoorganizację, stosunki z urzędem i debatę publiczną?
- W jakim stopniu miniona edycja BP osiągnęła zakładane rezultaty pod względem poziomu wiedzy o BP, uczestnictwa w BP, stopnia deliberacji i poparcia dla BP?

Kiedy?

Po zamknięciu BP, a najlepiej po zakończeniu jego drugiej, trzeciej lub kolejnej edycji, kiedy już można zastanowić się nad wpływem tego mechanizmu.

Co jest potrzebne?

- Eksperci,
- Moderator,
- Scenariusz panelu,
- Materiały dla ekspertów,
- Sala,
- Dyktafon.

Przed spotkaniem eksperci powinni otrzymać z odpowiednim wyprzedzeniem materiały, które pomogą im zająć stanowisko przy ocenie procesu BP. Użyteczne mogą być tu sprawozdania z wykonania BP w minionych latach, raporty ewaluacyjne z poprzednich edycji oraz wszelkie inne dane i opracowania, którymi dysponuje urząd, w tym wszelkie dane liczbowe dotyczące aktualnej edycji procesu.

5.16. Analiza danych będących w dyspozycji urzędu

Rodzaj	ilościowe/jakościowe
Czas	w zależności od liczby danych
Pracochłonność/koszt	średnia
Trudność	mała

Co to jest?

Na każdym etapie BP tworzona jest różnego typu dokumentacja, którą z powodzeniem można wykorzystać w ewaluacji.

Przykład:

Do interesujących wniosków doprowadziło przeanalizowanie przez nas przyczyn, dla których odrzucano projekty na etapie weryfikacji przez urzędników. Okazało się, że częstym problemem było niedoszacowanie budżetu zgłoszonych projektów. W tej sytuacji stało się jasne, że potrzebne jest większe wsparcie ze strony urzędu (np. w postaci opublikowania przykładowych kosztorysów, wprowadzenie dyżurów urzędników pomagających wycenić poszczególne elementy inwestycji itp.).

W poniższej tabeli zebraliśmy przykładowe dane możliwe do analizy na poszczególnych etapach procesu BP.

Etap procesu BP	Źródła informacji
wypracowanie zasad przebiegu BP	• sprawozdania ze spotkań ciała tworzącego zasady BP • regulamin BP • informacje o kwocie przeznaczonej na BP w skali całej gminy i na poszczególne obszary
akcja informacyjno-promocyjna	• media, plan kampanii informacyjno-promocyjnej • treść materiałów promocyjnych BP • informacje o BP umieszczone na stronach internetowych administrowanych przez podmioty niezwiązane z urzędem gminy
zgłaszanie projektów	• treść zgłoszonych projektów • informacje o projektodawcach zawarte w formularzu zgłoszeniowym
dyskusja nad projektami	• sprawozdania ze spotkań przedstawione przez moderatorów • materiały informujące o spotkaniach • lista miejsc, w których zorganizowano spotkania
weryfikacja projektów	• lista projektów przyjętych/odrzuconych w weryfikacji • uzasadnienia odrzucenia projektów
wybór projektów do realizacji (głosowanie)	• wyniki głosowania w poszczególnych dzielnicach • informacje o uczestnikach głosowania zebrane w celu weryfikacji głosów • informacje o głosach nieważnych
monitorowanie realizacji projektów	• informacje o statusie projektów wybranych w głosowaniu

W trakcie analizy warto zestawić ze sobą dane pochodzące z procesu BP z innymi informacjami na temat gminy i jej mieszkańców (tego typu dane są zbierane przez Główny Urząd Statystyczny oraz wydział gminy zajmujący się ewidencją ludności). Takie zestawienia mogą posłużyć do wyciągnięcia bardzo pożytecznych

wniosków na temat przebiegu procesu oraz jego skutków, np. na podstawie danych z głosowania oraz informacji o strukturze demograficznej społeczności gminy można oszacować, jaka jest frekwencja poszczególnych grup wiekowych. Taka informacja pozwoli zmodyfikować strategię promocji kolejnych edycji BP oraz sposobu głosowania, tak aby w większym stopniu wzięły w nim udział osoby z grup dotychczas słabiej reprezentowanych w procesie. Podobne zestawienia pozwolą nam ocenić również inne elementy BP (patrz przykłady zamieszczone w tabeli poniżej).

Dane z procesu		Dane spoza procesu		O czym możemy wnioskować?
kwota przeznaczona na BP w skali całej gminy	+	wysokość wydatków gminy	→	skala BP
kwota przeznaczona na BP w skali całej gminy	+	liczba mieszkańców gminy	→	skala BP
kwota przeznaczona na BP w podziale na obszary	+	liczba mieszkańców poszczególnych obszarów	→	redystrybucja środków na poziomie gminy za pośrednictwem BP
liczba projektów zgłoszonych w skali gminy	+	liczba mieszkańców gminy mogących złożyć projekt	→	aktywność mieszkańców w procesie BP
liczba projektów zgłoszonych w poszczególnych obszarach	+	liczba mieszkańców poszczególnych obszarów	→	aktywność mieszkańców w procesie BP
charakterystyka demograficzna projektodawców	+	charakterystyka demograficzna mieszkańców gminy mogących złożyć projekt	→	reprezentatywność wnioskodawców dla populacji mieszkańców gminy
liczba osób głosujących w BP	+	liczba mieszkańców posiadających prawo wyborcze w BP	→	aktywność mieszkańców w BP (frekwencja w głosowaniu)
charakterystyka demograficzna głosujących	+	charakterystyka demograficzna mieszkańców gminy mających prawo wyborcze w BP	→	reprezentatywność głosujących dla populacji mieszkańców gminy

Po dane zastane warto również sięgać w celu weryfikacji innych źródeł. Czasem okazuje się, że rzeczywista skala jakiegoś zjawiska związanego z realizacją BP jest znacznie mniejsza lub większa, niż można by wnioskować tylko na podstawie informacji pochodzących od badanych i powszechnie podzielanego odczucia.

Analiza danych będących w dyspozycji urzędu może mieć zarówno charakter ilościowy (gdy chcemy poznać powszechność zjawiska), jak i jakościowy (gdy chcemy np. zrozumieć i opisać logikę procesu/zjawiska).

W wypadku, gdy BP jest realizowany po raz kolejny lub też gdy wiemy, że istnieje podobnie skonstruowany proces w podobnej gminie, warto dokonać porównań. Ułatwi nam to ocenę badanego przez nas procesu BP i/lub pokaże zachodzące w nim zmiany.

Po co?

Aby dowiedzieć się m.in.:

- Czy podział środków w ramach BP (np. system alokacji terytorialnej) jest sprawiedliwy?
- Jaki jest stopień uczestnictwa mieszkańców w BP? Jakie grupy mieszkańców uczestniczą/nie uczestniczą w budżecie na różnych jego etapach (tj. w dyskusji o projektach, zgłaszaniu wniosków, głosowaniu)?
- Jak przebiega proces weryfikacji wniosków?
- Jakiego typu błędy popełniają uczestnicy BP na różnych jego etapach (błędy formalne przy zgłaszaniu projektów i w głosowaniu)?
- Jak przebiega proces wdrażania wybranych w głosowaniu projektów?

Kiedy?

Na każdym etapie realizacji procesu.

Co jest potrzebne?

Aby z analizy danych otrzymać jak najwięcej pożytecznych dla ewaluacji informacji, konieczne jest odpowiednie skonstruowanie narzędzia do ich zbierania. Są to zazwyczaj dokumenty wykorzystywane do administrowania procesem BP,

dlatego warto przy ich tworzeniu uwzględnić perspektywę ewaluacji, np. dodanie do formularza zgłoszeniowego pytania o datę urodzenia pozwoli zbadać, jaka jest struktura demograficzna wnioskodawców. Dla ułatwienia pracy powinno się tworzyć bazę danych bezpośrednio po ich zebraniu, np. po spłynięciu wniosków warto stworzyć jeden dokument w formie arkusza kalkulacyjnego, w którym znajdą się najważniejsze informacje o każdym z wniosków.

6. Analiza danych i wykorzystanie wyników

Dzięki zastosowaniu opisanych w poprzednim rozdziale metod badawczych zespół ewaluacyjny może zebrać informacje na temat przebiegu poszczególnych etapów BP, jego rezultatów oraz wpływu na społeczność i jakość rządzenia. Nie oznacza to jednak, że ewaluacja dobiega w tym momencie końca. Celem ewaluacji BP nie jest przecież samo przeprowadzenie badań. Są one środkiem do sprawdzenia, czy cele założone na etapie planowania polityki publicznej zostały zrealizowane, oraz sformułowania rekomendacji, dzięki którym BP będzie lepszy w swych kolejnych odsłonach.

Niezależnie od tego, czy zespół zdecydował się na przeprowadzenie wywiadów, ankiety czy też postawił na dane zastane, czyli będące w dyspozycji urzędu, bezpośrednim efektem wysiłku włożonego w zbieranie informacji jest „surowy” materiał (mogą to być np. nagrania/transkrypcje z przeprowadzonych rozmów, wypełnione ankiety, bazy danych). Aby materiał ten mógł się stać wiarygodnym dowodem pozwalającym na ocenę BP, powinien zostać poddany systematycznej analizie. Sposób, w jaki prowadzi się analizę, jest uzależniony od wybranej metody badawczej, co oznacza, że np. inaczej należy analizować dane pochodzące z wywiadu, a inaczej z ankiety.

Wskazówki na temat tego, jak analizować dane na użytek ewaluacji BP, można znaleźć m.in. w: Ł. Ostrowski i M. Wiśnicka, *Ewaluacja. Jak to się robi? Poradnik dla Programów PAFW*, s. 59–68.

W tym miejscu skupimy się na organizacyjnym aspekcie refleksji nad zebrany danymi i tworzenia rekomendacji, a także na sposobie upowszechniania wniosków z ewaluacji BP.

6.1. Jak pracować nad wnioskami z danych i rekomendacjami?

Praca nad wyciąganiem wniosków z danych i tworzeniem rekomendacji bywa dość wymagająca. Dzieje się tak, ponieważ każda z metod wykorzystanych w badaniu dostarcza wiedzy jedynie o pewnym wycinku całości, jaką jest BP.

W dodatku jest to wiedza często oparta na opiniach i doświadczeniach jedynie niektórych uczestników procesu (np. urzędników, mieszkańców, miejskich aktywistów). I choć dzięki zastosowaniu różnych metod badawczych zespół powinien mieć informacje o interesujących go elementach BP widzianych z różnych perspektyw, to aby zbudować szerszy obraz tego mechanizmu i jego skutków, pozwalający na ocenę całego procesu i stworzenie rekomendacji, konieczne jest dokonanie syntezy i wyciągnięcie wniosków o charakterze przekrojowym.

Aby dobrze wykonać tę pracę, należy nie tylko poznać przebieg BP, lecz również kontekst, w którym dany proces się odbywa, np. mechanizmy funkcjonowania urzędu obsługującego BP. Dlatego też do dyskusji nad wnioskami i rekomendacjami warto zaprosić szerokie grono osób reprezentujących różne podmioty zaangażowane w proces BP od strony organizacyjnej oraz znające założenia przyjętego w gminie modelu BP (urzędników, radnych, pracowników organizacji pozarządowych, przedstawicieli ruchów miejskich, akademików itp.). Naturalną przestrzenią do dyskusji o wnioskach z badania i rekomendacjach są spotkania zespołu ewaluacyjnego. Nawet jeśli taki zespół nie powstał, warto zorganizować spotkanie z osobami reprezentującymi różne środowiska zainteresowane BP i zaangażowane w proces jego wdrażania. Rozmowa o wnioskach i rekomendacjach w szerszym gronie nie tylko ułatwi ich sformułowanie, lecz także zwiększy szanse na ich wprowadzenie i akceptację przez zainteresowane strony. Dlatego na spotkaniu warto dążyć do konsensusu w kwestii interpretacji faktów i postulatów zmian. Oczywiście nie zawsze jest to możliwe. W takiej sytuacji najlepiej spisać „protokół rozbieżności”, a w raporcie końcowym zamieścić informację, że dana kwestia budziła kontrowersje, i przedstawić stanowiska różnych stron.

6.2. Jaką formę powinien mieć raport ewaluacyjny?

Owoce ewaluacji BP powinien być raport pisemny zawierający wnioski z badania wraz z ich uzasadnieniem (w postaci danych) oraz rekomendacjami. Może to być zarówno dokument tekstowy (sporządzony w programie komputerowym do edycji tekstów), jak i prezentacja (np. wykonana w Power Poincie). Ważne, aby efekt pracy był zrozumiały dla odbiorców. Pamiętajmy, że mogą być nimi zarówno eksperci, akademicy, decydenci, jak i mieszkańcy o różnych kompetencjach kulturowych. Język dokumentu powinien być zatem precyzyjny, jasny i zrozumiały.

6.3. Dlaczego warto spisać raport?

Po pierwsze, wiedza o procesie BP powinna być zbierana z myślą o kolejnych jego edycjach. Dzięki jej spisaniu osoby przyglądające się następnym odsłonom BP mogą odnieść własne wnioski i obserwacje do tego, co zostało zauważone w poprzednich latach. Umożliwi to ocenę, które z testowanych rozwiązań okazało się optymalne i/lub jakie są skutki procesu BP w dłuższym okresie. Ponadto osoby planujące kolejne badania będą wiedziały, które wątki należy pogłębić tak, aby uzyskać pełniejszy obraz przebiegu BP i jego skutków.

Po drugie, raport w postaci zapisanego dokumentu można upublicznić, dzięki czemu wszystkie zainteresowane osoby i środowiska będą mogły się zapoznać z wynikami ewaluacji.

6.4. Jak upubliczniać raport?

Upublicznienie wyników i wniosków z ewaluacji BP jest niezwykle istotne. Niezależnie od tego, przez kogo sfinansowane i przeprowadzone zostało badanie lub jakie są jego rezultaty, mieszkańcy mają prawo wiedzieć, jak sprawdza się wprowadzona przez samorząd polityka publiczna.

Dobrze przygotowany raport ewaluacyjny stanowi ważny, ekspercki głos w dyskusji nad modelem BP przyjętym w gminie i ogólnie nad zasadnością wprowadzania tego mechanizmu partycypacji mieszkańców. Głos, który powinien dotrzeć do wszystkich zainteresowanych osób i środowisk. Aby tak się stało, należy zawczasu przemyśleć strategię upowszechniania raportu.

Raport powinien przede wszystkim zostać udostępniony tam, gdzie zainteresowane osoby szukają informacji o BP, a zatem na oficjalnej stronie BP (jeżeli taka istnieje) i innych stronach administrowanych przez samorząd, w tym w Biuletynie Informacji Publicznej Urzędu Gminy.

Raport warto również rozesłać do mediów oraz innych potencjalnie zainteresowanych podmiotów (w tym celu należy przygotować wcześniej listę mediów i dziennikarzy informujących o BP).

Dobrym pomysłem jest też zorganizowanie ogólnodostępnej prezentacji wyników ewaluacji PB połączonej z dyskusją z udziałem przedstawicieli samorządu oraz strony społecznej.

6.5. Jak wdrażać rekomendacje?

Efektom ewaluacji BP będzie zapewne stworzenie długiej listy rekomendacji. Warto się zastanowić, które z tych zaleceń należy traktować jako priorytetowe, a które nie. Pamiętajmy, że wprowadzanie zbyt wielu zmian z edycji na edycję może mieć również swoje negatywne konsekwencje. Mieszkańcy przyzwyczajają się do istniejących rozwiązań i zbyt nagłe, radykalne zmiany mogą źle wpłynąć na rozumienie przez nich procesu BP i zmniejszyć w nim uczestnictwo, np. zmiana systemu głosowania może spowodować, że część osób odda nieważne głosy. Dlatego też rekomendacje należy wprowadzać z rozwagą, ważąc za każdym razem zalety proponowanych zmian i ich ewentualne skutki uboczne.

Jeżeli organizator procesu zdecyduje się na dokonanie rekomendowanych zmian w przyjętym modelu BP, powinny one znaleźć swoje odbicie w regulaminie i dokumentach będących prawną podstawą funkcjonowania budżetu. Dokumenty te należy poddać konsultacjom społecznym przed rozpoczęciem najbliższej edycji BP. Aby mieszkańcy mogli świadomie zaopiniować zmienione zasady BP, dobrze jest umieścić obok nich raport(y) z ewaluacji.

7. Lista kryteriów i pytań ewaluacyjnych

(załącznik)

7.1. Kryteria oceny działań

Zgodność ze standardami

Na temat kryteriów oceny działań, w tym zgodności ze standardami procesów BP w Polsce, patrz rozdz. 4.2, s. 31. Niżej podajemy listę przykładowych pytań ewaluacyjnych, które można stworzyć w oparciu o standardy. Zachęcamy do samodzielnego uzupełnienia tej listy.

Obszar	Wybrane pytania ewaluacyjne	Wskaźniki
przygotowanie procesu BP	• Czy zostały zdefiniowane cele BP?• Czy wyznaczono w urzędzie gminy osobę odpowiedzialną za BP?	• dokument definiujący cele BP• zakres obowiązków osoby odpowiedzialnej za BP• opinia urzędników i strony społecznej
wypracowanie zasad przebiegu procesu BP	• Czy został powołany zespół ds. BP? Kto wszedł w jego skład?• Czy skład zespołu był jawny? Czy nabór był otwarty? Czy efekt pracy zespołu był konsultowany?	• decyzja o powołaniu zespołu ds. BP• opinia urzędników i strony społecznej
akcja informacyjno-edukacyjna	• Czy wykorzystano różnorodne kanały informacji (np. plakaty, ulotki, spoty filmowe i radiowe)?• Czy zorganizowano spotkania dla liderów lokalnych, by włączyć ich w akcję informacyjną?	• plan akcji informacyjnej• opinia urzędników i strony społecznej

Obszar	Wybrane pytania ewaluacyjne	Wskaźniki
wypracowanie i zgłaszanie projektów	• Czy mieszkańcy mają dostęp do informacji potrzebnych do przygotowania projektu? • Czy stworzono mieszkańcom możliwość spotkań, dyskusji i wspólnej pracy nad projektami? Jeśli tak, to w jakiej formie?	• materiały informacyjne • plan działań • opinia urzędników i strony społecznej
dyskusja nad projektami	• Czy pełne opisy projektów są publicznie dostępne? • Czy projekty są prezentowane na spotkaniach mieszkańców?	• plan działań • opinia urzędników i strony społecznej
weryfikacja projektów	• Czy w wypadku negatywnej weryfikacji uzasadnienie jest podawane do publicznej wiadomości? • Czy zespół ds. BP ma prawo zmienić decyzję urzędnika?	• kompetencje zespołu ds. BP • opinia urzędników i strony społecznej
wybór projektów do realizacji	• Jak długo trwa głosowanie? • Jaka metoda głosowania jest stosowana?	• liczba dni głosowania • opis metody głosowania
monitorowanie	• Czy strona społeczna uczestniczy w monitorowaniu wykonania projektów? • Czy urząd gminy upublicznia informacje o postępach w realizacji projektów? • Czy w urzędzie gminy są wyznaczone osoby odpowiedzialne za poszczególne projekty?	• strona WWW • opinia urzędników i strony społecznej

Sprawność

Obszar	Pytania ewaluacyjne	Wskaźniki
zgodność z planem	• Czy proces toczył się zgodnie z planem? Jakie trudności w wykonaniu planu napotkano? Z czego wynikały? • Czy działania wykonano terminowo? Z czego wynikły opóźnienia?	• opinia urzędników • opinia wnioskodawców

Obszar	Pytania ewaluacyjne	Wskaźniki
koordynacja działań	• Czy różne instytucje samorządu lokalnego koordynują swoje działania w ramach budżetu BP? Jakie wystąpiły trudności w koordynacji działań?	• opinia urzędników
zasoby	• Czy zapewniono potrzebne zasoby materialne (finansowe, rzeczowe)? • Czy zapewniono wystarczającą liczbę osób do pracy przy PB?	• opinia urzędników

7.2. Kryteria związane z rezultatami

Skuteczność

Obszar	Pytania ewaluacyjne	Wskaźniki
zgoda co do zasad – władze i urząd	• W jakim stopniu władze i urząd (burmistrz, urzędnicy, radni) zgadzają się co do celów i zasad BP? Czy BP ma polityczne poparcie? • Jak urzędnicy i radni rozumieją cele i zasady BP? Czy rozumieją je poprawnie? Czy są one dla nich jasne? • Jak samorządowcy oceniają zasady BP (np.: poziom administracyjny, kwotę budżetu, wybór zadań gminy objętych BP, warunki uczestnictwa, podział terytorialny)? Jakie widzą zalety i wady przyjętych rozwiązań?	• opinie dyrektorów wydziałów i urzędników • opinie radnych
zgoda co do zasad – skład zespołu ds. BP	• Jak członkowie zespołu ds. BP oceniają jego skład i pracę? • Jak osoby spoza zespołu ds. BP oceniają jego skład i pracę (urzędnicy, radni, działacze, mieszkańcy)? • Jak oceniany jest sposób wyboru członków zespołu? Czy wybór jest akceptowany?	• opinie mieszkańców (różnych grup) • opinie dyrektorów wydziałów • opinie radnych • opinie wnioskodawców

Obszar	Pytania ewaluacyjne	Wskaźniki
zgoda co do zasad – mieszkańcy	• Czy mieszkańcy znają zasady BP? Czy wszyscy zainteresowani mieli do nich dostęp? • Jak mieszkańcy rozumieją cele i zasady BP? Czy rozumieją je poprawnie? Czy są one dla nich jasne? • Czy BP ma poparcie mieszkańców? Jak wielu mieszkańców uważa, że to dobry mechanizm zarządzania? • Jak mieszkańcy oceniają zasady BP (np.: poziom administracyjny, kwotę budżetu, wybór zadań gminy objętych BP, warunki uczestnictwa, podział terytorialny)? Jakie widzą zalety i wady przyjętych rozwiązań?	• procent mieszkańców popierających pomysł, by mieszkańcy bezpośrednio decydowali o budżecie • opinie mieszkańców • opinie wnioskodawców • opinie głosujących
zaufanie do procedury	• Czy mieszkańcy ufają, że władze uszanują wynik głosowania i wykonają projekty? Czy są przekonani, że wynik procedury jest wiążący?	• procent ufających mieszkańców/wnioskodawców/głosujących
informacja i edukacja	• W jakim stopniu informacja o BP dotarła do mieszkańców? Kiedy? Do których grup dotarła, a do których nie? Dlaczego? • Skąd mieszkańcy dowiadują się o BP? W jaki sposób chcą być informowani? • Czy mieszkańcy dobrze rozumieją ideę BP? Czy rozumieją przebieg BP i zasady uczestnictwa? • Jak oceniają dostępność i jakość informacji? Jakich informacji brakowało? • Jak uczestnicy procesu oceniają elementy akcji informacyjno-edukacyjnej (spotkania, warsztaty, dyżury, punkty konsultacyjne, ulotki, stronę internetową itd.)? Jakie są ich zalety i wady? Czy te działania były wystarczające?	• procent mieszkańców, którzy słyszeli o BP (w podziale na grupy) • procent mieszkańców, którzy dowiedzieli się o BP z poszczególnych kanałów informacyjnych (np.: ulotka, prasa, znajomi) • procent mieszkańców, którzy dobrze rozumieją zasady zgłaszania projektów i zasady głosowania • opinie mieszkańców (różnych grup) • opinie wnioskodawców i głosujących

Obszar	Pytania ewaluacyjne	Wskaźniki
deliberacja	• Jak wielu mieszkańców rozmawiało przed złożeniem wniosków na temat potrzeb społeczności? W jakich okolicznościach (w gronie rodziny i znajomych, na publicznym spotkaniu, w internecie)? • Czy wnioski były przygotowywane przez mieszkańców indywidualnie czy w większych grupach? Czy ich przygotowanie poprzedzała deliberacja? • Jak wielu mieszkańców dyskutowało publicznie na temat złożonych wniosków? • Jak przebiegały te dyskusje? Czy spełniały warunki dobrej deliberacji? Co z nich wynikło? • Jak uczestnicy procesu oceniają deliberację towarzyszącą BP?	• procent mieszkańców rozmawiających o potrzebach społeczności • procent wniosków przygotowanych w grupie • średnia liczba osób tworzących wniosek • procent mieszkańców uczestniczących w dyskusjach na temat złożonych wniosków • opinie wnioskodawców i głosujących
uczestnictwo – wnioskodawcy – składanie wniosków	• Jak wielu mieszkańców złożyło wnioski do BP? Jak pod tym względem wypadają różne części gminy? Z czego wynikają różnice? Jak ten wynik wygląda na tle innych gmin? • Jaka jest charakterystyka społeczno-demograficzna wnioskodawców? Które grupy mieszkańców nie zgłaszały wniosków? • Dlaczego te grupy rzadziej zgłaszają wnioski? • Jak wiele wniosków zostało złożonych? • Jak wiele zostało odrzuconych z powodów formalnych? Jakie były powody odrzucania wniosków? • Jak wnioskodawcy i urzędnicy oceniają zasady zgłaszania projektów (np. terminy, kryteria dostępu, wzór wniosku, możliwość wprowadzania poprawek)? Co ich zdaniem należy ulepszyć? • Jak wnioskodawcy oceniają wsparcie urzędu na etapie przygotowania wniosków? Jak wiele osób korzystało z różnych form wsparcia?	• liczba wnioskodawców na 1000 mieszkańców (ogółem i w różnych częściach miejscowości) • procent wnioskodawców według płci, wieku, wykształcenia, aktywności zawodowej itp. • liczba złożonych, przyjętych i odrzuconych wniosków • procent odrzuconych wniosków według przyczyn • procent wnioskodawców dobrze oceniających zasady zgłaszania projektów • liczba osób korzystających z różnych form wsparcia przy składaniu wniosku • opinie dyrektorów wydziałów i urzędników • opinie wnioskodawców

Obszar	Pytania ewaluacyjne	Wskaźniki
uczestnictwo – wspierający wnioskodawców	• Jak powstają wnioski? • Jak wiele osób bierze udział w tworzeniu wniosków? Kim są te osoby dla wnioskodawcy? • Jaka jest ich rola i zadania?	• liczba osób biorących udział w tworzeniu wniosków na 1000 mieszkańców (ogółem i w różnych częściach miejscowości) • opinie wnioskodawców
uczestnictwo – wnioskodawcy – weryfikacja	• Jak wnioskodawcy oceniają procedurę weryfikacji? Czy rozumieli, jak przebiegał ten proces? Czy kryteria weryfikacji były jasne? • Jak weryfikację oceniają wnioskodawcy, których wnioski zostały odrzucone? • Jakimi kryteriami w praktyce posługiwali się urzędnicy weryfikujący wnioski? Czy trzymali się regulaminu? • Jak pracownicy urzędu gminy zaangażowani w weryfikację oceniają jej przebieg? Czy w trakcie weryfikacji pojawiały się jakieś trudności? Jakież?	• opinie dyrektorów wydziałów i urzędników • opinie wnioskodawców • procent wnioskodawców dobrze oceniających przebieg weryfikacji
uczestnictwo – głosujący	• Jak wielu mieszkańców głosowało? Jak pod tym względem wypadają różne części gminy? Z czego wynikają różnice? Jak ten wynik wygląda na tle innych gmin? • Jaka jest charakterystyka społeczno-demograficzna głosujących? Które grupy mieszkańców nie są reprezentowane? Dlaczego? • Jak uczestnicy procesu oceniają procedurę głosowania (np.: ordynację, terminy, formularze, formy głosowania, ogłoszenie wyników)?	• procent uprawnionych do głosowania, którzy głosowali (ogółem i w różnych częściach gminy) • procent głosujących według płci, wieku, wykształcenia, aktywności zawodowej itp. • procent głosujących dobrze oceniających procedurę głosowania • opinie głosujących • opinie wnioskodawców • opinie urzędników
uczestnictwo – organizatorzy	• Jak wielu mieszkańców uczestniczyło w procesie BP jako współorganizatorzy? • Czy jakieś osoby czują się niedopuszczone do organizacji procesu? • Jak mieszkańcy oceniają współpracę z samorządem przy organizacji procesu?	• liczba mieszkańców uczestniczących w procesie jako współorganizatorzy • opinie mieszkańców (różnych grup)

Obszar	Pytania ewaluacyjne	Wskaźniki
kontakt urzędników z mieszkańcami	Jak wielu urzędników miało kontakt z mieszkańcami przy okazji BP? Jak mieszkańcy i urzędnicy oceniają ten kontakt?	liczba mieszkańców, którzy kontaktowali się z urzędnikami z powodu BP liczba urzędników, którzy mieli kontakt z mieszkańcami z powodu BP procent wnioskodawców zadowolonych z kontaktów z urzędnikami opinie mieszkańców (różnych grup) opinie dyrektorów wydziałów i urzędników opinie wnioskodawców opinie głosujących
kontakt radnych z mieszkańcami	Jak wielu radnych miało kontakt z mieszkańcami przy okazji BP? Jak mieszkańcy i radni oceniają ten kontakt?	liczba mieszkańców, którzy kontaktowali się z radnymi z powodu BP liczba radnych, którzy mieli kontakt z mieszkańcami z powodu BP opinie radnych opinie mieszkańców (różnych grup)
wykonanie projektów	Czy projekty zostały zrealizowane? W jakim terminie? Czy pojawiły się trudności związane z ich realizacją? Jakie trudności napotyka urząd w realizacji projektów z BP?	sprawozdanie z wykonania budżetu procent wnioskodawców zadowolonych z wykonania ich projektów opinie dyrektorów wydziałów i urzędników opinie wnioskodawców

Efektywność

Obszar	Pytania ewaluacyjne	Wskaźniki
powiadomienie mieszkańców	Ile kosztowało dotarcie z informacją do mieszkańców? Ile kosztowała cała akcja informacyjno-edukacyjna? Ile kosztowały jej elementy? Jaki jest stosunek kosztów do efektu akcji? Które jej elementy są najbardziej efektywne?	koszt akcji i jej elementów koszt dotarcia z informacją do jednego mieszkańca (w podziale na kanały komunikacji)

Obszar	Pytania ewaluacyjne	Wskaźniki
deliberacja	Ile kosztowały działania na rzecz deliberacji? Jaki jest stosunek kosztów do efektu? Które działania są najbardziej efektywne?	koszt działań koszt na jednego uczestnika dyskusji
uczestnictwo – wnioskodawcy – weryfikacja	Ile wniosków było poddanych weryfikacji? Ile kosztowała weryfikacja wniosków?	koszt weryfikacji jednego wniosku (również w podziale na komórki urzędu)

7.3. Kryteria związane z wpływem

Wpływ na jakość rządzenia

Obszar	Pytania ewaluacyjne	Wskaźniki
samorząd lepiej wykonuje zadania publiczne	Jak BP wpływa na jakość realizacji zadań publicznych?	procent mieszkańców pozytywnie oceniających wpływ BP na realizację zadań gminy (np. ład przestrzenny, organizacja ruchu, kultura, zieleń) opinia ekspertów opinia dyrektorów wydziałów opinia radnych
trafne i sprawiedliwe decyzje	Czy BP prowadzi do trafnych i sprawiedliwych decyzji? Dlaczego tak? Dlaczego nie? Co o tym sądzą uczestnicy procesu? Jak zainteresowane strony oceniają z perspektywy czasu projekty wykonane w ramach BP?	opinia ekspertów opinia dyrektorów wydziałów i urzędników opinia radnych kwota w złotych na głowę mieszkańca w poszczególnych obszarach miejscowości →

Obszar	Pytania ewaluacyjne	Wskaźniki
trafne i sprawiedliwe decyzje – cd.	W jakim stopniu podział środków w ramach BP jest sprawiedliwy? Czy są reprezentowane potrzeby wszystkich grup społecznych? Czy alokacja terytorialna środków jest sprawiedliwa? Czy zmieniła się pod wpływem PB? W jakim stopniu BP wpływa na decyzje podejmowane poza procesem?	procent mieszkańców popierających poszczególne projekty w podziale na grupy społeczno-demograficzne
nowe pomysły	Jak często w BP pojawiają się projekty nierozważane wcześniej przez urząd/radnych? W jakim stopniu i w jaki sposób zebrane dzięki BP nowe pomysły są wykorzystywane również poza procesem?	procent projektów, które nie były wcześniej rozważane przez radę i urząd opinia ekspertów opinia dyrektorów wydziałów i urzędników opinia radnych
wiedza o potrzebach	Jaką nową wiedzę o potrzebach wniósł BP? W jakim stopniu i w jaki sposób zebrana dzięki BP wiedza o potrzebach jest wykorzystywana również poza procesem?	procent projektów, które uzyskały poparcie i nie były wcześniej rozważane przez radę i urząd opinia ekspertów opinia dyrektorów wydziałów i urzędników opinia radnych
nadzór obywatelski	Czy wnioskodawcy interesują się realizacją swoich projektów? Czy są w kontakcie z urzędem? Jak układa się ta współpraca?	procent wnioskodawców, którzy mieli kontakt z urzędem na etapie realizacji projektu opinia wnioskodawców opinia dyrektorów wydziałów i urzędników
modernizacja urzędu	W jaki sposób wprowadzenie BP wpływa na funkcjonowanie urzędu? Czy i w jaki sposób urząd wprowadza zasady „dobrego rządzenia”: uczestnictwo obywateli, przejrzystość, uwzględnianie potrzeb różnych grup, skuteczność, równość i włączanie, szukanie konsensusu, odpowiedzialność¹¹? Jeśli urząd wprowadza te zasady, czy to wpływ BP?	procent mieszkańców uważających, że BP przyczynia się do wzrostu jakości działań urzędu opinia radnych opinia dyrektorów wydziałów i urzędników opinia ekspertów

¹¹ Por. *What is good governance?*, United Nation ESCAP [UN Web Site]. Dostępny w: <http://www.unescap.org/resources/what-good-governance> [przeoglądany 1.10.2015]

Obszar	Pytania ewaluacyjne	Wskaźniki
modernizacja urzędu – cd.	• Czy i w jaki sposób BP uzupełnia się z innymi sposobami partycypacji mieszkańców? • Czy i w jaki sposób urząd wprowadza zasady zarządzania partycypacyjnego? • Czy i w jaki sposób wprowadzenie BP wpływa na współpracę wewnątrz urzędu?	
wpływ negatywny	• Czy BP ma jakieś negatywne oddziaływanie na jakość rządzenia? Na czym polegają te negatywne skutki?	• opinie wszystkich zainteresowanych stron

Wpływ na społeczność

Obszar	Pytania ewaluacyjne	Wskaźniki
aktywni obywatele	• W jakim stopniu i w jaki sposób udział w BP wpływa na postawy jego uczestników? • W jakim stopniu dzięki BP mieszkańcy spotykają się i rozmawiają o lokalnych potrzebach? • Jak BP wpłynęła na zainteresowanie sprawami miejscowości i poczucie odpowiedzialności za nie? • W jakim stopniu BP angażuje osoby wcześniej niedziałające społecznie i czy zachęca je do dalszego zaangażowania?	• opinia wnioskodawców • opinia głosujących • procent mieszkańców/głosujących/wnioskodawców rozmawiających ze znajomymi/rodziną o BP • procent mieszkańców/głosujących/wnioskodawców deklarujących, że BP zwiększył ich zainteresowanie sprawami miasta/dzielnicy/okolicy • procent mieszkańców/głosujących/wnioskodawców deklarujących, że BP miał wpływ na ich przywiązanie do miejsca zamieszkania • liczba wnioskodawców, którzy wcześniej nie działali społecznie • liczba osób zaangażowanych w przygotowanie i promocję wniosków

Obszar	Pytania ewaluacyjne	Wskaźniki
wiedza i umiejętności obywatelskie	• W jakim stopniu i w jaki sposób udział w BP wpływa na wiedzę i umiejętności jego uczestników? • Czego mieszkańcy nauczyli się dzięki uczestnictwu w procesie BP?	• opinia wnioskodawców • opinia głosujących • procent mieszkańców deklarujących, że dzięki BP dowiedzieli się czegoś o zarządzaniu gminą • procent mieszkańców deklarujących, że dzięki BP zrozumieli lepiej kompetencje samorządu • procent mieszkańców deklarujących, że dzięki BP zdobyli wiedzę i umiejętności obywatelskie
zaufanie, więzi i samoorganizacja	• W jakim stopniu i w jaki sposób BP sprzyja budowaniu więzi, zaufania i samoorganizacji mieszkańców? • Czy w wyniku BP pojawiły się nowe partnerstwa, organizacje lub inicjatywy? • Jak często składanie wniosków sprzyjało zawiązywaniu nowych relacji sąsiedzkich i nowych kontaktów? • Jak często składanie wniosków wymagało współpracy miejscowych działaczy i organizacji? • Jak BP wpłynął na lokalne podziały i konflikty?	• opinia wnioskodawców • opinia głosujących • liczba wnioskodawców, którzy dzięki BP nawiązali nowe kontakty • liczba nowych partnerstw/organizacji/inicjatyw
stosunki mieszkańców z urzędem i władzami lokalnymi	• W jaki sposób proces BP zmienił stosunki pomiędzy mieszkańcami a urzędnikami i radnymi?	• procent mieszkańców, którzy mieli kontakt z radnym • procent mieszkańców zadowolonych z pracy radnych • procent mieszkańców zadowolonych z pracy urzędu • procent urzędników zadowolonych z kontaktu z mieszkańcami • opinia dyrektorów wydziałów i urzędników • opinia radnych

Obszar	Pytania ewaluacyjne	Wskaźniki
debata publiczna	• W jaki sposób BP wpłynął na kształt debaty publicznej w mieście?	• liczba artykułów prasowych inspirowanych BP • liczba tekstów publikowanych w internecie inspirowanych BP • opinia ekspertów
negatywny wpływ	• Czy BP ma jakieś negatywne oddziaływanie na społeczność? Na czym polegają te negatywne skutki?	• opinie wszystkich zainteresowanych stron

pracownia badań
i innowacji
społecznych

